

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “บทบาทในการส่งเสริมสิทธิเด็กของครูสังกัดศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 4” ผู้ศึกษาได้มีการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังหัวข้อต่อไปนี้

สิทธิเด็ก

1. ความหมายของสิทธิเด็ก
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
3. บทบาทและหน้าที่ของครู
4. แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเด็กและสิทธิเด็ก
5. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของสิทธิเด็ก

ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กในปีพุทธศักราช 2535 โดยเชื่อกันว่าอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กจะเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กในประเทศไทยให้ดียิ่งขึ้น ในระหว่างปีพุทธศักราช 2535 – 2542 ได้มีความพยายามในการปรับปรุงการปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวทั้งในรูปของการออกกฎหมายใหม่ การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายระเบียบต่างๆ เพื่อให้เอื้อต่อการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็ก ตลอดจนการจัดทำนโยบายและแผนต่างๆ ให้มีความเหมาะสมและคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กมากขึ้น รวมถึงการดำเนินโครงการและกิจกรรมต่างๆ ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็ก

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของสิทธิว่าอำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระโดยไม่ได้รับการรับรองจากกฎหมาย

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ได้ให้ความหมายของคำว่า “เด็ก” ว่าหมายถึงบุคคลที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (ส่วนที่ 1 ข้อ 1) ได้ให้ความหมายของ “เด็ก” ว่าหมายถึง มนุษย์ทุกคนที่อายุต่ำกว่าสิบแปดปี เว้นแต่จะบรรลุนิติภาวะ ก่อนหน้านั้นตามกฎหมายที่ใช้ บังคับแก่เด็กนั้น

สิทธิเด็ก : ผู้ใหญ่พึงตระหนัก [ระบบออนไลน์ (www.moe.go.th)] ได้ให้ความหมาย ของ “เด็ก” ว่าบุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ในทางกฎหมายถือว่ายังไม่บรรลุนิติภาวะ สภาพการคิดการตัดสินใจและการยับยั้งชั่งใจไม่สมบูรณ์เพียงพอ เมื่อเด็กกระทำความผิด สังคมจึงมักให้อภัย กฎหมายลดหย่อนผ่อนโทษ

สิทธิเด็ก (สวัสดี มีสุข, 2546, หน้า 9) หมายถึง ทุกสิ่งที่ยุติธรรมและเป็น สิ่งเฉพาะตัวของเด็กที่มีหรือมีความสามารถที่จะมีและเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่เด็กจะได้รับ การคุ้มครอง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า “เด็ก” หมายถึง ผู้เยาว์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ผู้ซึ่งอายุไม่ครบ 18 ปีบริบูรณ์และ ยังไม่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส บุคคลอายุเกิน 7 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่เกิน 14 ปีบริบูรณ์ บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีลงมา บุคคลที่มีอายุไม่เกิน 18 ปีบริบูรณ์

สิทธิเด็ก หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมที่เด็กจะกระทำการใดๆ ตามสิทธิที่ตนเองมีอยู่ ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น โดยปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตนเองและอยู่ในขอบเขต ของกฎหมาย

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

“บทบาท” มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังเช่น สุพัตรา สุภาพ (2546, หน้า 30) ได้ให้ ความหมายของบทบาทว่าเป็นการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) ซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะมีบทบาทหลายบทบาท แต่ละบทบาทก็จะมีคุณสมบัติ หรือสมคุณกันพอควร และการกำหนดบทบาทจะกำหนดตามความรับผิดชอบของงานต่างๆ ที่ปฏิบัติ นอกจากนี้ สุพัตรา สุภาพ (2546, หน้า 34) ได้ให้ความหมายของบทบาท ว่าเป็นข้อกำหนดแห่งพฤติกรรมระหว่างบุคคลซึ่งผูกพันกับบุคคลประเภทต่างๆ ที่มี ลักษณะเฉพาะตัวบางประการ คือ สถานภาพ (Status) หรือตำแหน่ง (Position) ทฤษฎีบทบาท ได้ใช้สถานภาพหรือตำแหน่งซึ่งหมายถึงส่วนหรือองค์ประกอบต่างๆ ของกลุ่มทางสังคม ที่ได้รับการจัดระเบียบแล้ว จากแนวคิดทฤษฎีบทบาทนั้น นักทฤษฎีบทบาทมีสมมุติฐาน ร่วมกันอยู่สองประการ คือ ประการแรก บทบาทเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ในกระบวนการ ปฏิบัติสังสรรค์ทางสังคม ประการที่สอง ในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น บุคคลต้องพิจารณาตนเอง

และคนอื่นซึ่งเป็นเจ้าของสถานภาพและเขาได้ใช้สิ่งที่เขาได้เรียนรู้อะไรเป็นความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งผูกพันกับสถานภาพนั้นๆ เป็นเครื่องแนะแนวทางการกระทำของเขา แนวคิดทางบทบาทแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแนวโครงสร้างนิยม และลักษณะแนวปฏิสังสรรค์สัญญาลัทธินิยม

แนวโครงสร้างนิยม มุ่งสนใจเนื้อหาโครงสร้างหน้าที่ของสถานภาพทางสังคม การจัดระเบียบและผลของบทบาทต่างๆ ต่อระบบ กล่าวคือ บทบาทจะถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ในสังคม ถูกคาดหวังไว้ว่าบุคคลในสถานภาพใด ควรมิสถานภาพและบทบาทอย่างไร เมื่อบุคคลเข้าดำรงสถานภาพต่างๆ ตามที่คิดว่าเป็นค่านิยม บรรทัดฐานที่กำหนดให้มีบทบาทและพฤติกรรมนั้นๆ

แนวปฏิสังสรรค์สัญญาลัทธินิยมให้ความสำคัญกับกระบวนการซึ่งบุคคลจะทำความเข้าใจว่าบุคคลอื่นให้ความคาดหวังกับตนเองอย่างไร ในการที่จะมีบทบาทในสังคม อันจะเกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีปฏิสังสรรค์ทางสังคมต่อกัน (สุพัตรา มหาสิงห์, 2542, หน้า 9)

บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนด และคาดหวังให้บุคคลนั้นกระทำ (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2524, หน้า 315)

Linton (1963 : 175) ให้ความหมายว่าบทบาท (Role) คือ การแสดงให้เห็นถึงลักษณะไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้กำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสภาพอื่น เมื่อบุคคลใช้สิทธิและทำหน้าที่ตามสถานภาพนั้นคือ บุคคลกำลังกระทำบทบาท

1. แต่ละคน จะมีชุดของบทบาท มาจากรูปแบบต่างๆที่เขาได้เข้าร่วม
2. ในขณะเดียวกัน การแสดงบทบาทรวมทั้งหมดมาจากแบบแผนของสังคมที่เขาได้เข้าร่วม บทบาทจะกำหนดสิ่งที่เขาทำเพื่อสังคมและสิ่งที่คาดหวังจากสังคม

Kimball Young (Linton, 1963 : 183) กล่าวว่า บทบาทคือหน้าที่หรือการกระทำของบุคคลในกลุ่ม เป็นสิ่งที่บอกถึงเป้าหมายการยอมรับบุคคลอื่นๆ ในกลุ่ม บุคคลในสังคมจะมีตำแหน่งก็คือการให้เอกลักษณ์แต่ละประเภทของบุคคล รู้ถึงหน้าที่การงานต่างๆ ตลอดจนถึงระบบหรือชุดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผู้นั้น ซึ่งจะต้องทำงานนั้น (Biddle, 1966 : 99) เป็นกลุ่มของบทบาทที่นิยามความเป็นเจ้าของร่วมกันแสดงถึงความรู้สึกผ่านบทบาท

การกระทำบทบาท (Role Performance) จะเกิดในตำแหน่งต่างๆ ซึ่งถูกกำหนดโดยบรรทัดฐานของสังคม โดยบทบาทเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับตำแหน่ง (Biddle, 1966 : 99) ซึ่งตรงกับความเห็น Levinson (Coser, 1976 : 251) ที่กล่าวว่าบทบาทเกี่ยวข้องกับตำแหน่งทางสังคมและบทบาทมีความหมายอย่างน้อย 3 ประการ

1. บทบาท คือ โครงสร้างที่สนองความต้องการของสังคม ได้แก่ บรรทัดฐาน ความคาดหวัง ข้อห้ามต่างๆ การตอบสนองต่อสังคม

2. บทบาท คือ การเป็นสมาชิกและแนวคิดที่ได้แสดงไว้ในองค์การ

3. บทบาท คือ การกระทำของสมาชิก

ความหมายโดยสรุปก็คือเงื่อนไขของบทบาท (Role – Demands) แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท (Role – Conception) และการกระทำบทบาท (Role – Performance)

Beverly Shaw (1981 : 52 – 55) มองบทบาทใน 4 ประเด็น คือ

1. บทบาท เปรียบได้กับการแสดง

2. บทบาท เกิดในโครงสร้างของสังคม

3. บทบาท เกิดจากความคาดหวังทั้งของคนอื่น ซึ่งบางครั้งอาจมีข้อขัดแย้งได้

4. บทบาท เกิดจากอัตตา

การมองบทบาทในแง่ของการแสดง Shaw อาศัยแนวคิด Dramaturgical ของ Goffman เห็นว่าบทบาทเป็นตัวเชื่อมโยงสังคมกับบุคคลจะเกิดอยู่ภายใต้โครงสร้างสังคม พฤติกรรมของมนุษย์ คือเนื้อหาการแสดงบทบาทตามบทที่ได้รับผู้สร้างบทเหล่านี้ คือสังคม และบทบาทเหล่านี้จะทำให้เกิดการจัดระเบียบในสังคม (Social Order) มีรูปแบบความสัมพันธ์ที่เป็นระบบ สำหรับความเข้าใจในหน้าที่ในการปฏิบัติงานซึ่งจะพบว่ามีบทบาท นอกจากจะเป็นตัวทำให้เกิดการปฏิบัติงานแล้ว ยังทำหน้าที่เชื่อมโยงสถาบันทางสังคม ทำให้เกิดระเบียบของสังคม

การที่กล่าวว่าสังคมเป็นผู้กำหนดบทบาทนั้น ตั้งอยู่บนความเชื่อ 2 ประการ คือ มนุษย์เป็นผู้ทำให้เกิดระเบียบ เกิดความสอดคล้องกัน แต่ในบางครั้งการปฏิบัติตามบทบาทเพื่อให้เกิดระเบียบนั้น ก็ไม่ได้มีความเห็นสอดคล้องกันทั้งหมด เช่น การปฏิบัติงานของตำรวจ บางครั้งก็มีปัญหาการกระหว่างการปฏิบัติงานของตำรวจ และความต้องการของประชาชน เช่น ความคาดหวังของประชาชนต้องการให้ตำรวจทำหน้าที่เตือนผู้กระทำความผิดมากกว่าจับกุม ซึ่งนำมาสู่แนวคิดที่ว่าบทบาทเป็นผลมาจากความคาดหวังของบุคคลอื่น และความคาดหวังนี้อาจนำมาซึ่งความขัดแย้ง

ในประเด็นสุดท้าย บทบาทเกิดจากการมองภาพตำแหน่งที่ตนครอบครอง นักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาโดยทั่วไปจะมองว่าบทบาทเกิดจากปัจจัยภายนอก หรือปัจจัยภายใน แต่ละ Shaw ได้ให้ความสำคัญและมองเห็นว่าบทบาทนั้นเกิดจากปัจจัย ภายในเท่าๆ กับปัจจัยภายนอก

แนวคิดพื้นฐานหรือความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับบทบาทของนักทฤษฎีที่กล่าวถึง บทบาทมีทฤษฎีที่สำคัญ 5 ทฤษฎี (อ้างในวิรัตน์ ใจเอื้อ, 2546, หน้า 12 - 13)

1. ทฤษฎีของกู๊ด (Good's Role Theory)

กู๊ด เป็นนักสังคมวิทยา กล่าวว่าบทบาทคือแบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง กับหน้าที่ของแต่ละบุคคล และบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมอื่นๆ

2. ทฤษฎีของราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton's Role Theory)

ราล์ฟ ลินตัน เป็นนักมนุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงมาก เขากล่าวว่า “ตำแหน่งสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครู ต้องแสดง พฤติกรรมให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ เป็นต้น ผู้ที่มีตำแหน่งจะปฏิบัติหน้าที่ได้สมบทบาท หรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายๆ อย่าง เช่น บุคลิกภาพของผู้สวมบทบาท ลักษณะของสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมอื่นๆ ด้วย”

3. ทฤษฎีของโนเดล (Nodel's Role Theory)

โนเดล เป็นนักมนุษยวิทยา กล่าวว่าบทบาทคือส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรม 2 ลักษณะ คือ

3.1 ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท เช่น ครูต้องพูดเก่ง หรือมีอารมณ์ขัน

3.2 ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและขาดมิได้ เช่น เป็นครูต้องสอน หนังสือ เป็นแพทย์ต้องรักษาคณไข เป็นตำรวจต้องจับคนร้าย เป็นนักเรียนต้องเรียนหนังสือ

4. ทฤษฎีของโฮมันน์ (Homann's Role Theory)

โฮมันน์ เป็นนักสังคมวิทยา เขากล่าวว่าบุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่ง เสมอ เช่น ตอนกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นครู ตอนเย็น แสดงบทบาทเรียนหนังสือเพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบ เป็นต้น

5. ทฤษฎีของพาร์สัน (Parson's Role Theory)

พาร์สัน เป็นนักสังคมวิทยา เขากล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้ มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตนเอง เช่น บุคคลที่มีเพื่อนมากก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้น เป็นเงาตามตัว จากทฤษฎีของพาร์สันจะเห็นได้ชัดเจน เช่น สังคมเล็กในบ้านทุกคนต้องรู้จัก

และติดต่อกันอยู่ตลอดเวลาที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด รู้จักปฏิบัติต่อบิดามารดา
ญาติพี่น้อง ให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียว มีความสามัคคีต่อกัน

ส่วนในสังคมที่กว้างขึ้น เช่น สถาบันการศึกษา สถานที่ทำงาน ฯลฯ บุคคลใน
สถานที่ดังกล่าวต้องมีมนุษยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้แต่ละคนทำงานร่วมกัน
ทุกคนในสังคมยิ่งรู้จักกันมากเท่าใด ความคล่องตัวและความเป็นปึกแผ่นของสังคมยิ่งมากขึ้น
เท่านั้น

ทฤษฎีบทบาทนั้นให้เห็นถึงการปฏิบัติตามหน้าที่ตามตำแหน่งและสถานภาพ
ของบุคคลซึ่งมีหลายสถานภาพ ดังนั้นในแต่ละบุคคลจึงมีหลายบทบาทในขณะเดียวกัน
แต่ละคนจะแสดงบทบาทใด ในเวลาใด ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นกำลังปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในตำแหน่ง
คู่คนใด เช่น ผู้ชายจะแสดงบทบาทของสามีก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับภรรยา แสดงบทบาท
ของครูเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียน เป็นต้น

การที่บุคคลจะแสดงบทบาทของตนได้อย่างเหมาะสมขึ้นอยู่กับความคาดหวัง
ในบทบาทของตนและผู้อื่นและทักษะในการแสดงบทบาท ซึ่งจะพัฒนาจากการเรียนรู้
ทั้งทางตรงและทางอ้อม สุธีรัตน์ มหาสิงห์ (2545, หน้า 12) ได้กล่าวว่าบทบาทของแต่ละคน
การแสดงบทบาทได้ดีและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสังคมย่อมได้รับการยกย่อง ชมเชย
จากผู้คนรอบข้าง และเป็นที่รักและเป็นที่ไว้วางใจของผู้คนโดยทั่วไป และนอกจากนี้บทบาท
ของแต่ละคนมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่ละบทบาทต้องการการปรับตัว
แตกต่างกันออกไป กรณีหลายบทบาทอาจเกิดความขัดแย้งในบทบาท ถ้ามีความขัดแย้งมาก
อาจทำให้เกิดความตึงเครียดในบทบาท (Role Stress) ได้

นักวิชาการด้านสังคมวิทยา – มานุษยวิทยา คือ สุพัตรา สุภาพ (2546, หน้า 30-31)
ได้กล่าวว่าบุคคลแต่ละคนมีบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกัน และบุคคลถูกคาดหวังให้
ปฏิบัติตามบทบาทต่างๆ ที่ตนมีอยู่ แต่การปฏิบัติตามบทบาทหนึ่งอาจจะไปขัดกับอีกบทบาทหนึ่ง
ก็ได้ เช่น แม่กับลูกกับแม่กับลูกศิษย์ เป็นต้น ซึ่งบุคคลจะต้องมีประสบการณ์กับปัญหา
เรื่องบทบาทหลายอย่างที่ต้องปฏิบัติและการขัดกันในบทบาท (Role Conflicts) ย่อมเกิดขึ้น
ได้เสมอ เพราะบทบาทแต่ละอย่างมักจะถูกคาดหวังให้ปฏิบัติจำกัด ขอบเขตในการเลือก
และมีปัญหาที่บุคคลจะต้องแก้ไขเอง ดังนั้นเราจะสามารถเข้าใจพฤติกรรมส่วนใหญ่ได้
โดยดูจากตำแหน่งของบุคคลในโครงสร้างของสังคมนั้นๆ นั่นเอง

นักวิชาการด้านการจัดการ เช่น ธงชัย สันติวงษ์ และชัยยศ สันติวงษ์ (2526, หน้า 91) ได้กล่าววาทะบทาเป็นลิ่งเชื่อมโยระหว่างบุคคลกับองค์กร แสดงถึงพฤติกรรมของคนในองค์กรที่คาดว่าจะแสดงออก บทบาทเกิดจากผลของการเกี่ยวข้องกันขององค์กรที่เป็นทางการ เทคนิควิทยากร องค์กรที่ไม่เป็นทางการ และความคาดหมายของบุคคลในงานที่ทำ

ในส่วนของนักวิชาการต่างประเทศก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องบทบาท เช่น อัลพอร์ท (Allport, 1964 : 181) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่าเป็นความคาดหวังของสังคมต่อบุคคลในขณะครองตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งเมื่ออยู่ในกลุ่มคน ดังนั้นการแสดงออกเฉพาะในขณะที่ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้

1. ความคาดหว้งในบทบาท (Role Expectation) เป็นบทบาทตามความคาดหว้งของผู้อื่นหรือเป็นบทบาทที่สถาบัน องค์กร หรือกลุ่มสังคมคาดหว้งให้บุคคลปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ที่บุคคลนั้นครองตำแหน่งอยู่
2. การรับรู้บทบาท (Role Perception) เป็นการรับรู้บทบาทของตนว่าควรมีบทบาทอย่างไร และสามารถมองเห็นบทบาทของตนเองได้ตามการรับรู้ นั้น ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั้นเอง ทั้งนี้การรับรู้บทบาทและความต้องการของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

3. การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role Acceptance) ซึ่งเกิดขึ้นได้เมื่อมีความสอดคล้องกันของบทบาทตามความคาดหว้งของสังคม และบทบาทที่ตนเองรับรู้อยู่ การยอมรับบทบาทนี้เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในบทบาท และการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลไม่ได้ยินดียอมรับบทบาททุกบทบาทตลอดเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกหรือถูกแรงผลักดันจากสังคมให้ได้รับตำแหน่ง และให้บทบาทหน้าที่ก็ตาม เพราะถ้าหากว่าบทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับความเสียหายหรือเสียผลประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้งกับความต้องการหรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่ก็จะพยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้นๆ

4. การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role Performance) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง (Actual Role) ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทตามคำสั่งที่สังคมคาดหว้ง หรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้และความคาดหว้งของตนเอง การที่บุคคลจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทของบุคคล

ที่ครองตำแหน่งอยู่ ซึ่งเนื่องมาจากความสอดคล้องกันของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและการรับรู้บทบาทของตนเอง

สมยศ นาวิการ (2521, หน้า 139-141) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของบุคคลใดบุคคลหนึ่งไว้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านสถานการณ์ (Situational Factors) ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมในการทำงานจนกระทั่งถึงโชคหรือเคราะห์
2. อุปกรณ์และวัตถุดิบที่ใช้ในการดำเนินการ
3. การรับรู้ทางด้านบทบาท (Role Perception) เป็นแนวทางที่บุคคลให้ความหมายของเขา ประเภทของกำลังความพยายามที่เขาเชื่อว่าจะมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ ความรู้ทางด้านบทบาทจะเกี่ยวพันระหว่างกันกับความสามารถและแรงจูงใจและมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม Porter and Lawler ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าถ้าหากว่าการรับรู้ทางด้านบทบาทไม่ถูกต้องแล้ว ผลการปฏิบัติงานจะเท่ากับศูนย์ ถึงแม้ว่าความสามารถและแรงจูงใจจะอยู่ในระดับสูงก็ตาม ความสามารถและทักษะ (Abilities and Skill) ความสามารถจะเป็นคุณลักษณะของบุคคล ความสามารถหลายๆ อย่างอาจจะเรียนรู้ในระหว่างที่อยู่ในวัยเด็ก และวัยหนุ่ม
4. ทักษะ หมายถึง ระดับความเชี่ยวชาญในงานเฉพาะอย่าง ความสามารถจะมีความสัมพันธ์กับทักษะ บุคคลที่มีความสามารถเบื้องต้นเฉพาะอย่างจะเรียนรู้ทักษะที่เกี่ยวข้องกันได้ดีกว่า

5. กระบวนการจูงใจ (The Motivation Process) การจูงใจอาจนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างที่สามที่เป็นตัวกำหนดผลการปฏิบัติงานของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

ทัศนาศา นุญทอง (2525, หน้า 15) ได้ให้แนวคิดเรื่องบทบาทว่าบทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั้น ได้ถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน เช่น จากผู้อยู่ในตำแหน่งอื่นๆ รวมทั้งตัวเราเองด้วย สิ่งเหล่านี้เกิดจากกระบวนการที่เรียกว่า “กระบวนการทางสังคม” ถ้าความคาดหวังจากทุกฝ่ายไม่ตรงกัน และผู้ดำรงอยู่ในบทบาทไม่สามารถปรับให้มีความพอดีก็จะเกิดปัญหาต่อความขัดแย้งในบทบาทหรือความล้มเหลวในบทบาทได้ และผลที่ตามมาก็คือความล้มเหลวของงาน ดังนั้น การแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่จะเป็นไปได้อย่างถูกต้องเหมาะสมเพียงใดขึ้นอยู่กับหลายอย่างและที่สำคัญ ได้แก่

1. ความเข้าใจในบทบาทที่ตนต้องแสดงหรือต้องปฏิบัติ
2. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท
3. บุคลิกภาพของผู้ที่ต้องการแสดงบทบาทนั้น

บรูมและซีลนิกซ์ (Broom and Selznick, 1973 : 36) ได้กล่าวว่าบทบาทประกอบด้วยลักษณะต่างๆ 3 ประการ คือ

1. บทบาทในอุดมคติหรือสิ่งที่สังคมกำหนดไว้ (Social Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งในสังคม
2. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับ ซึ่งอาจจะไม่เหมือนบทบาทในอุดมคติหรืออาจจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล
3. บทบาทที่กระทำ (Perforal Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำไปจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความคาดหวัง และการรับรู้ของแต่ละบุคคล ตลอดจนความกดดันและโอกาสในแต่ละสังคมในระยะเวลาหนึ่งๆ และยังรวมถึงบุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

สรุปได้ว่าบทบาทเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาตามเงื่อนไข ตามหน้าที่ความรับผิดชอบของตำแหน่งที่ดำรงอยู่ ซึ่งการแสดงออกของบทบาทจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับความคิดของผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ การแสดงบทบาทของแต่ละบุคคลย่อมจะได้รับความคาดหวังทั้งจากตัวเอง ชุมชน และจากสังคมรอบข้าง เพราะบุคคลจะต้องมีบทบาทและหน้าที่ที่สอดคล้องความรับผิดชอบ ทั้งโดยการปฏิบัติตามคำสั่งจากสายงานและความสมัครใจ และการศึกษาบทบาทของครูสังคมศึกษาในการส่งเสริมสิทธิเด็ก ผู้ศึกษามุ่งที่จะศึกษาบทบาทที่แสดงจริงของครูที่มีส่วนส่งเสริมและมีบทบาทในการดูแลเกี่ยวกับสิทธิเด็กของนักเรียนเพื่อให้เป็นเยาวชนที่เติบโตอย่างมีคุณภาพต่อไป

บทบาทและหน้าที่ของครู

ในปัจจุบันสถาบันที่ทำหน้าที่อบรมคุณธรรม จริยธรรม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา สถาบันเหล่านี้ต้องการปลูกฝังสิ่งที่ดีงาม และสิ่งที่ได้เป็นประโยชน์ต่อสังคม กลไกที่สำคัญในสถาบันครอบครัว คือพ่อ แม่ ส่วนในสถาบันการศึกษา คือครู (ทิพรัตน์ แสงทอง, 2528, หน้า 11) ได้มีผู้ที่ให้ความหมายของ “ครู” ไว้ดังนี้

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2544 , หน้า 236) ได้ให้ความหมายของครู คือผู้สั่งสอนอบรม บ่มนิสัย และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ เป็นบุคคลที่ควรเคารพ

เจริญ ไวรวัจนกุล (2531, หน้า 12) สรุปความหมายของคำว่า ครู คือผู้มีหน้าที่ ปลดปล่อยวิญญาณมนุษย์ชาติให้เป็นไท จากอำนาจไฟดำมีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ผู้กำลัง ล้าถลักและจะจมน้ำ คือความโง่ ความตาย ให้มีชีวิตอยู่รอดและก้าวเดินต่อไปด้วยความเชื่อมั่น หน้าที่ของครูจึงเป็นภารกิจอันยิ่งใหญ่ในตัวเอง ถึงสังคมจะไม่ยอมรับก็ตามที แต่ครูจะต้อง ทำให้ได้ว่าความเป็นครูกับความสมบูรณ์พูนสุขอยู่กันคนละเส้นทาง วิญญาณครูนั้นยิ่งใหญ่ เกินไปที่จะเที่ยวร่อนเร่ หากินเครื่องเช่นสังเวศ หรือเที่ยวหลอกลอนคนอื่นให้เขาทำบุญ อุทิศให้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า ครู คือบุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของครู

1. บทบาทและหน้าที่ที่พึงกระทำต่อตนเอง (เจริญ ไวรวัจนกุล, 2531, หน้า 230-240)

1.1 เพื่อการมีความทรงจำที่ดี เช่น หมั่นทบทวนสิ่งนั้นอยู่เป็นนิจ สร้างความรู้ ใหม่กับความรู้เดิม กระทำพฤติกรรมหลายๆ อย่างประกอบการจำ

1.2 เพื่อการมีสมาธิที่ดี เช่น รักษาอารมณ์ให้เบิกบานอยู่เสมอ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สงบเงียบ มีร่างกายแข็งแรง อนามัยสมบูรณ์ มีกำลังใจสูง มีความอดทน และฝึกจิตใจให้มีสมาธิ

1.3 เพื่อความสำเร็จแห่งตน เช่น จัดตั้งความหวังไว้ในทางที่เป็นไปได้ ลงมือทำและต่อสู้กับอุปสรรค พยายามศึกษาศาสตร์แบบต่างๆ ตั้งใจทำงานทุกอย่างให้ดีที่สุด และมีความพอใจในความก้าวหน้าที่ได้รับ

1.4 เพื่อความเกรงกลัวต่อความพลาตพลัง เช่น การสร้างความหวังใหม่ ในทางที่ดีแทนความหวังที่พลาต เมื่อไม่สบายใจจงพูดคุยหรือปรึกษากับคนที่ไว้วางใจ และอย่าท้อแท้หรือหมดกำลังใจ

1.5 เพื่อความเป็นคนมีความเชื่อมั่นในตนเอง เช่น ควรคิดไว้เสมอว่าเราก็เป็น คนมีค่าเช่นเดียวกับคนอื่น สิ่งที่เราทำนั้นสุจริต บริสุทธิ์ ไม่เป็นพิษเป็นภัยแต่ผู้ใด และจงยินดียอมรับข้อผิดพลาดเอาไว้ก่อนเสมอ

1.6 เพื่อการสร้างนิสัยอันดีงาม เช่น การมีกำลังใจในการปลูกสร้างนิสัย พึงประสงค์ สามารถปฏิบัติได้

1.7 เพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการสมาคม เช่น การเรียนรู้มารยาทในสังคม การพูดจาไพเราะ อ่อนหวานไม่ถือตัว ฝึกตนเองให้เป็นผู้ฟังที่ดี และมีความรู้ทันต่อเหตุการณ์ บ้านเมือง และของโลก

1.8 เพื่อนเอาชนะปมด้อย เช่น การมีความรู้สึกพอใจตนเอง มีใจหนักแน่น อดทน ไม่เป็นคนอ่อนไหวง่าย

1.9 เพื่อความสำเร็จในการสร้างฐานะและครอบครัว เช่น มีน้ำใจ รักอาชีพ ที่สุจริต เอาใจใส่ในงานที่ทำ

1.10 ฝึกตนให้เป็นคนมีเหตุผล เช่น ความรอบคอบ ใฝ่ครวญแล้วจึงทำ สร้างและมีนิสัยรักความเป็นธรรม รับผิดชอบ

1.11 ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ฝึกหัดนิสัยที่ดีในการใช้เวลาว่างอยู่เสมอ

1.12 การมีความสุขกับชีวิตประจำวัน เช่น การมองโลกในแง่ดี ตั้งมั่นอยู่ใน คุณธรรมความดี มีสติรับผิดชอบ

1.13 จงเป็นคนกตัญญูกตเวที

1.14 การเป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยเสรีภาพ เช่น เสรีภาพที่ได้กระทำหน้าที่การงาน ตามที่ตนรับผิดชอบอย่างเต็มภาคภูมิและอย่างประหยัด

2. บทบาทและหน้าที่ที่พึงกระทำต่อส่วนรวม

2.1 คุณลักษณะของส่วนรวมที่ได้ชื่อว่าเป็นองค์กรมีประสิทธิภาพมีดังนี้

- 1) มีหัวหน้าและสมาชิกที่มีความชำนาญหลายด้าน
- 2) ได้รับการพัฒนาและก่อตั้งมาด้วยดี
- 3) สมาชิกในองค์กรมีความพอใจในองค์กรและต่อมวลสมาชิกด้วยกัน

ชื่อสัต์ย์ต่อกันและกัน

4) สมาชิกในองค์กรมีความเชื่อมั่นและความเชื่อถือต่อกันในระดับสูง

5) คุณค่าและเป้าหมายขององค์กรเป็นที่พอใจของสมาชิก สมาชิกมีความพอใจและเต็มใจที่จะนำคุณค่าและเป้าหมายขององค์กรมาประยุกต์เป็นคุณค่าและเป้าหมายของตน

6) มวลสมาชิกในองค์กรทำงานอย่างประสานสัมพันธ์กัน พยายามจะกำหนดคุณค่าและเป้าหมายขององค์กรให้กลมกลืนกัน

7) ยิ่งค่านิยมมีความหมายต่อองค์กรเพียงใดสมาชิกก็ยิ่งยอมรับร่วมกัน มากขึ้นเพียงนั้น

8) มวลสมาชิกได้รับการกระตุ้นด้วยวิธีการแบบยลให้มันอยู่ในคำนิยามสำคัญเพื่อความสำเร็จภายใต้ปรัชญาขององค์การ

9) การแก้ปัญหา การตัดสินใจกระทำกิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้นภายใต้บรรยากาศแห่งความร่วมมือร่วมใจ

10) หัวหน้างานในแต่ละองค์การ มีความสามารถในการสร้างบรรยากาศทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติเพื่อประสิทธิขององค์การแม่ สนับสนุนและประสานงานกันมากกว่าจะชิงดีชิงเด่นกัน

11) สมาชิกมีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือเพื่อสมาชิกในองค์การ

12) มวลสมาชิกยอมรับอุดมการณ์และเป้าหมายขององค์การโดยปราศจากอารมณ์ขุ่นมัว มีความหวังอยู่กับสิ่งที่เขาและองค์การโดยส่วนรวมร่วมสร้างขึ้น

13) ทั้งผู้นำและสมาชิกต่างมีความเชื่อมั่นว่าสมาชิกคนอื่นๆ สามารถทำงานยากให้สำเร็จลุล่วงไปได้

14) สมาชิกพร้อมเสมอที่จะให้คำแนะนำด้วยความปรารถนาดี เมื่อถึงคราวจำเป็น สัญชาตญาณของความร่วมมือคือสัญลักษณ์ขององค์การที่มีประสิทธิภาพขององค์การที่มีประสิทธิภาพ

15) บรรยากาศขององค์การอบอุ่นไปด้วยความหวังดี คิดจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์

16) มวลสมาชิกตระหนักถึงคุณค่าของการ “สร้างสรรค์” และรู้ว่าเมื่อใดควรใช้มันและจะใช้อย่างไร

17) มีการกระตุ้นจากระดับสูงในทุกส่วนขององค์การ มีประสิทธิภาพของการสื่อสารสูง มวลสมาชิกเป็นคนเปิดเผยต่อกัน

18) ความรู้ลึกของสมาชิกแต่ละคนหรือแต่ละองค์การย่อย มีการยอมรับสูง

19) มีการกระตุ้นหรือชี้ให้สมาชิกเห็นความสำคัญของการสื่อสารภายใน เพื่อลดข้อขัดแย้ง นิยมแก้ปัญหาโดยสันติวิธีและโดยวิธีการแห่งปัญญา

20) องค์การที่มีประสิทธิภาพสูง คือ องค์การที่กลุ่มหรือองค์การย่อยซึ่งมีอิทธิพลนำอิทธิพลดังกล่าวมาใช้เพื่อกระตุ้นให้เกิดบรรยากาศในการทำงาน เช่น กลุ่มวิชาการ กลุ่มปกครอง

21) ประสิทธิภาพขององค์การย่อมเกิดได้โดยสมาชิกช่วยกันกระตุ้นหรือเปิดทางให้หัวหน้าองค์การย่อยใช้อำนาจหรืออิทธิพลสร้างความผสมผสานกัน

22) ลักษณะการปะทะสัมพันธ์ในองค์กรเป็นไปหรือได้รับการพัฒนาให้เป็นแบบยืดหยุ่นและปรับตัวมากกว่าจะเป็นแบบแข็งตัว ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกในองค์กรใช้อิทธิพลระหว่างกันได้อย่างไม่หยุดยั้ง

23) ในองค์กรที่มีประสิทธิภาพสูง สมาชิกจะมีความรู้สึกมั่นคงสูง

24) ผู้นำหรือหัวหน้าองค์กรที่จะสร้างประสิทธิภาพแก่กลุ่มได้สูงคือบุคคลที่ได้รับการสรรหาอย่างพิถีพิถัน

2.2 เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์กรที่ทรงประสิทธิภาพดังกล่าวมา มวลสมาชิกเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกในองค์กรครู ควรจะมีบทบาทและคุณธรรมเพื่อส่วนรวมดังนี้

1) แต่ละคนต้องซื่อสัตย์ต่อกลุ่ม ต่อหัวหน้า ต่อองค์กรที่ตนสังกัด
 2) ต้องเป็นสมาชิกที่มีความชำนาญในหน้าที่ของตน
 3) ควรมีความสำนึกว่าองค์กรหรือสมาชิกอื่นก็มีความสามารถในอันจะช่วยกันทำงานเชื่อมโยงกับตนหรือองค์กรของตนได้
 4) ครูทุกคนควรตระหนักว่าค่านิยมและเป้าหมายขององค์กรมีมากและยิ่งด้วยคุณค่าต่อความต้องการของตน พร้อมกันนั้นก็นำคุณค่าและเป้าหมายดังกล่าวมาปรับให้สอดคล้องกัน กล่าวคือสามารถสร้างค่านิยมและเป้าหมายชีวิตตนให้สอดคล้องหรือหนุนเกื้อกับองค์กร

5) สมาชิกมีส่วนร่วมรับรู้ และร่วมดำเนินการในการให้ได้มาซึ่งค่านิยมและเป้าหมายขององค์กร มีความรู้สึกเป็นเจ้าของในสิ่งดังกล่าว

6) สมาชิกได้รับการกระตุ้นให้ประพฤติดี มีเจตคติที่ดีต่อองค์กรของตน

7) ผลผลิตทางการศึกษาต้องถือว่ามาจากสมาชิกทุกคน ไม่ใช่เป็นผลงานของผู้เป็นหัวหน้าองค์กรแต่เพียงผู้เดียว

8) ผู้นำทางการศึกษาควรเป็นผู้สามารถในการอ่านอารมณ์คน เข้าใจความรู้สึกของเพื่อนร่วมอาชีพ

9) กระบวนการติดต่อภายในองค์กร ต้องประกอบด้วยเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ

10) ข้อมูลต่างๆ ที่ช่วยในการตัดสินใจ การแก้ปัญหา ต้องมีประสิทธิภาพ และต้องถึงมือองค์กรย่อยหรือสมาชิกอย่างทันเหตุการณ์

11) ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและพฤติกรรมขององค์กร ทุกคนมีความหมายต่อองค์กร

การที่ครูจะดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าวมาแล้วนี้ได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของครูแต่ละคนเป็นสำคัญ อย่างน้อยครูควรมีสมรรถภาพด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สมรรถภาพด้านการสอน

- 1.1 รู้จักใช้หลักจิตวิทยาการเรียนรู้เข้าช่วย
- 1.2 เสริมด้วยหลักจิตวิทยาพัฒนาการเด็ก
- 1.3 วางแผนจัดการเรียนการสอนอย่างละเอียดและสุขุม
- 1.4 มีทักษะในการเลือกใช้เทคนิคการสอนที่เหมาะสม
- 1.5 ใช้เทคนิคการวัดและประเมินผลการสอนที่มีประสิทธิภาพ
- 1.6 ใช้แบบสอบถามต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลสนับสนุนการเรียนการสอน
- 1.7 ปกครองชั้นและบริหารงานของชั้นได้อย่างราบรื่น และปฏิบัติงานของ

โรงเรียนที่ได้รับมอบหมายได้ด้วยดี

นอกจากนี้ อำไพ สุจริตกุล และคณะ, 2520 (อ้างในไพฑูรย์ สินดารัตน์, 2540) สรุปว่าครูที่มีความรู้ คุณธรรม ควรมีบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ให้ครบถ้วนดังนี้

1. สั่งสอน ฝึกฝน อบรม บ่มนิสัยศิษย์ พัฒนาศิษย์จนเป็นผู้ที่มีความรู้ควบคู่คุณธรรม
 2. ศึกษา ค้นคว้า วิจัยให้ทันสมัยอยู่เสมอ
 3. ประยุกต์ใช้ทรัพยากร คน และสังคมให้เป็นประโยชน์ได้ทุกเมื่อ
 4. เป็นผู้สร้าง และมีมนุษยสัมพันธ์อันดี
 5. เป็นนักพัฒนาสังคมและบุคคล
- ลักษณะของครูที่ดี (กองวิชาการบริหารงานบุคคล สำนักงานคณะกรรมการ)
ได้สรุปลักษณะของครูที่ดีไว้ดังนี้

คุณลักษณะครูดีตามคำสอนในพระพุทธศาสนา

ปัจจุบันนี้เรากำลังศึกษาค้นคว้ากันว่า การสอบแบบใดจะเหมาะสมที่สุด หากพิจารณาวิธีสอนแบบพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นสมเด็จพระบรมครู เพื่อนำมาเป็นคู่มือครู ให้ครูบาอาจารย์ทุกท่านได้ดำเนินการรอยพระบาทพระบรมศาสดา และช่วยกันสืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์แล้ว ปรากฏวิธีสอนของสมเด็จพระบรมครู 14 วิธี (อมร โสภณวิเศษฐวงศ์, 2538, หน้า 13-37 อ้างในกองวิชาการบริหารงานบุคคล สำนักงานคณะกรรมการ , 2539, หน้า 13-15) ดังนี้

ทรงพร้อมที่จะสอน

ทรงสอนด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

ทรงสอนโดยมีจุดหมาย

ทรงสอนโดยคำนึงถึงความพร้อมของผู้ฟัง

ทรงสอนโดยคำนึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

ทรงสอนโดยใช้สื่อภาษาที่เข้าใจง่ายที่สุด

ทรงสอนจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ไม่รู้

ทรงสอนจากง่ายไปหายาก

ทรงสอนโดยจัดคำสอนเป็นข้อๆ

ทรงสอนตามความเข้าใจของผู้ฟัง

ทรงสอนโดยวิธีซักถาม

ทรงสอนให้ผู้ฟังลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

ทรงสอนโดยใช้อุปกรณ์การสอน

ทรงสอนให้ผู้ฟังใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลด้วยตนเอง

นอกจากนี้วิธีการสอนที่ดีตามรอยพระบาทพระบรมศาสดาซึ่งกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีหลักธรรมตามคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ยึดถือกันมาแต่ดั้งเดิม อันเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นคุณลักษณะของครูดี ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2539, หน้า 47-49) ได้กล่าวไว้ว่าทำหน้าที่สั่งสอนให้การศึกษาแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะครู อาจารย์ ฟังประกอบด้วยคุณสมบัติและประพฤติตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

(1) เป็นกัลยาณมิตร คือ ประกอบด้วยองค์ครูของกัลยาณมิตร 7 ประการ ดังนี้

(1.1) ปิโย (น่ารัก) คือเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

(1.2) ทรู (น่ารัก) คือมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

(1.3) ภาวนีโย (น่าเจริญใจ) คือมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องเคารพเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ๋ยอ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้งมั่นใจและภาคภูมิใจ

(1.4) วัตตา (รู้จักพูดให้ได้ผล) คือรู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

(1.5) วณักขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้ถูกจิกตลอคจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบือนหน้า ไม่เสียอารมณ์

(1.6) คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา (แถลงเรื่องล้าลึกได้) คือกล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

(1.7) โน จัญฐานะ นิโยชะเย (ไม่ชำนาญในฐานะ) คือไม่ชักงูไป ในทางที่เสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

(2) ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้ โดยตั้งตนอยู่ในธรรมของผู้แสดงธรรมที่เรียกว่า “ธรรมเทศกธรรม” 5 ประการ คือ

(2.1) อนุบุพพิถา (สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ) คือแสดงหลักธรรมหรือเนื้อหา ตามลำดับความง่ายยากกลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

(2.2) ปริยายทัสสาวิ (จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล) คือชี้แจงยกเหตุผล มาแสดงให้เข้าใจลึกในแต่ละแง่แต่ละประเด็น อธิบายแยกย่อยไปต่างๆ ให้มองเห็นกระจ่าง ตามแนวเหตุผล

(2.3) อนุทยตา (ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี) คือสอนเขาด้วยจิต เมตตา มุ่งจะให้เป็นผู้ประโชยน์แก่ผู้รับคำสอน

(2.4) อนามิสันดร (ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อามิส) คือสอนเขามีไม้มุ่งที่ตนจะ ได้ลาภสินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน

(2.5) อนุปหัจจ (วางจิตตรงไม่กระทบตนและผู้อื่น) คือสอนตามหลัก ตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

(3) ดำเนินลีลาครูทั้งสี่ ครูที่สามารถมีลีลาของนักสอน ดังนี้

(3.1) สันทสสนา (ชี้ให้ชัด) คือจะสอนอะไร ก็ชี้แจงแสดงเหตุผลแยกแยะ อธิบาย ให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง ดังงูมีมือไปดูเห็นกับตา

(3.2) สมหาปนา (ชวนให้ปฏิบัติ) คือสิ่งที่ควรทำก็บรรยายให้มองเห็น ความสำคัญและซาบซึ้งในคุณค่า เห็นสมจริงจนผู้ฟังยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

(3.3) สมุตเตชณา (เฝ้าให้กลัว) คือปลุกใจให้ลึกซึ้ง เกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อยหรือยากลำบาก

(3.4) สัมปหัสสนา (ปลุกให้รำลึก) คือทำบรรยากาศให้สนุกสดชื่น แจ่มใส เบิกบานใจ ให้ผู้ฟังเข้มข้นมีความหวัง มองเห็นผลดีและทางสำเร็จ

(4) มีหลักตรวจสอบสาม เมื่อพูดอย่างรวบรัดที่สุด ครูอาจตรวจสอบตนเองด้วย ลักษณะการสอนของพระบรมครู 3 ประการ คือ

(4.1) สอนด้วยความรู้จริง รู้จริงทำได้จริง จึงสอนเขา

(4.2) สอนอย่างมีเหตุผลให้เขาพิจารณาเข้าใจแจ้งด้วยปัญหาของเขาเอง

(4.3) สอนให้ได้เหตุผลจริง สำเร็จความมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้นๆ เช่น ให้เข้าใจได้จริง เห็นความจริง ทำได้จริง นำไปปฏิบัติได้ผลจริง เป็นต้น

(5) ทำหน้าที่ครูต่อศิษย์ คือปฏิบัติต่อศิษย์โดยอนุเคราะห์ตามหลักธรรม เสมือนเป็นทิศเบื้องขวา ดังนี้

(5.1) แนะนำฝึกรอบมให้เป็นคนดี

(5.2) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

(5.3) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

(5.4) ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ

(5.5) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ คือสอนฝึกให้สามารถใช้วิชาเลี้ยงชีพและ รู้จักดำรงรักษาตนในอันที่จะดำเนินชีวิตต่อไปด้วยดี

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2542 , หน้า 23 - 24) ได้กล่าวว่าครูสภาได้กำหนดเกณฑ์ มาตรฐานวิชาชีพครูไว้ 11 ข้อ เพื่อใช้เป็นมาตรฐานในการคัดเลือกเข้ารับราชการครู ในการบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ไว้ดังนี้

มาตรฐานที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ คือการศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาตนเอง การเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ และการเข้าร่วม กิจกรรมทางวิชาการที่องค์การหน่วยงานหรือสมาคมจัดขึ้น เช่น การประชุม การอบรม การสัมมนา และการประชุมปฏิบัติการ เป็นต้น

มาตรฐานที่ 2 ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียน คือการเลือกอย่างชาญฉลาด ด้วยความรัก และหวังดีต่อผู้เรียน ดังนั้นการเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมอื่นๆ ครูต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้เรียนเป็นหลัก

มาตรฐานที่ 3 มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ คือการใช้ความพยายาม อย่างเต็มความสามารถของครูที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ให้มากที่สุด ตามความถนัด ความสนใจ ความต้องการ

มาตรฐานที่ 4 พัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง คือ การเลือกใช้ ปรับปรุง หรือสร้างแผนการสอน หรือเตรียมการสอนในลักษณะอื่นๆ ที่สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 5 พัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ คือ การประดิษฐ์คิดค้นผลิต เลือกใช้ ปรับปรุงเครื่องมืออุปกรณ์ เอกสารสิ่งพิมพ์ เทคนิควิธีการต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้

มาตรฐานที่ 6 จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน คือการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการแสวงหาความรู้ตามสภาพความแตกต่างของบุคคล ด้วยการปฏิบัติจริง และสรุปความรู้ทั้งหลายได้ด้วยตนเอง

มาตรฐานที่ 7 รายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ คือ การรายงานผลการพัฒนาของผู้เรียนที่เกิดจากการปฏิบัติการเรียนการสอนให้ครอบคลุมสาเหตุ ปัจจัย และการดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง

มาตรฐานที่ 8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน คือการแสดงออก การประพฤติและปฏิบัติในด้านบุคลิกภาพทั่วไป การแต่งกาย กริยา วาจา และจริยธรรม ที่เหมาะสมกับความเป็นครูอย่างสม่ำเสมอ

มาตรฐานที่ 9 ร่วมมือกับผู้อื่นในการศึกษาอย่างสร้างสรรค์ คือการตระหนักถึงความสำคัญ รับฟังความคิดเห็น ขอมรับในความรู้ความสามารถให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ของเพื่อนร่วมงานด้วยความเต็มใจ

มาตรฐานที่ 10 ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน คือ การตระหนักถึงความสำคัญ รับฟังความคิดเห็น ขอมรับในความรู้ความสามารถของบุคคลอื่นในชุมชน และร่วมมือปฏิบัติงานเพื่อพัฒนางานของสถานศึกษา ให้ชุมชนและสถานศึกษามีการยอมรับซึ่งกันและกัน

มาตรฐานที่ 11 แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา คือ การค้นคว้า สืบเสาะ จดจำ และรวบรวมข้อมูลข่าวสารตามสถานการณ์ของสังคมทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารสนเทศเกี่ยวกับวิชาชีพครู

ส่วนคณะกรรมการอำนวยการคุรุสภา ได้วางระเบียบว่าด้วยจรรยาบรรณครู พ.ศ.2539 ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของครูไว้ดังนี้

1) ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ ช่วยเหลือส่งเสริม ให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า

2) ครูต้องอบรม สั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะ และนิสัยที่ถูกต้องดีงามให้เกิดแก่ศิษย์อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์

3) ครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งกาย วาจา และจิตใจ

4) ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ และ อารมณ์และสังคมของศิษย์

5) ครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้างจากศิษย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติ และไม่ใช่ให้ศิษย์กระทำการใดๆ อันเป็นการหาประโยชน์ให้แก่ตนโดยมิชอบ

6) ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู ด้านบุคลิกภาพและวิสัยทัศน์ ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอยู่เสมอ

7) ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพครู

8) ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครูและชุมชนในการสร้างสรรค์

9) ครูพึงประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นผู้ผู้นำในการอนุรักษ์ และพัฒนาภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

สำหรับ อารุง จันทวานิช (2541, หน้า 11-15) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูที่ประทับใจและนำไปสู่การทำงานที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1) ให้ความรักและปรารถนาต่อผู้เรียน เอาใจใส่ดูแลมีความผูกพันกับผู้เรียน เหมือนกับเป็นลูกหลานของตนเอง ถ้าผู้เรียนประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสมก็ให้คำปรึกษา แนะนำว่ากล่าวตักเตือนหรือลงโทษด้วยความปรารถนาดี

2) มีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ปัจจุบันนี้วิทยาการมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ครูต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิชาที่สอนอยู่เสมอๆ เพื่อทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและการเปลี่ยนแปลง ครูต้องเป็นคนขยัน อดทน

3) ประพฤติดีและมีคุณธรรม ครูต้องมีความรับผิดชอบและซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ การสอนของตนเพราะเป็นต้นแบบของผู้เรียน และผู้เรียนจะเอาครูเป็นแบบอย่าง ในการประพฤติปฏิบัติ ขณะเดียวกันผู้ปกครองและสังคมก็คาดหวังให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนและลูกหลานของตน

4) สอนดี ครูต้องมีการวางแผนการสอนและเตรียมการสอนเป็นอย่างดี โดยแสวงหาเทคนิคใหม่ๆ อยู่เสมอ ครูต้องมุ่งมั่นและทำงานการสอนอย่างหนัก กระตือรือร้น ให้นำให้ศิษย์แสวงหาความรู้ สนุกสนานในการเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อวิชาที่เรียน ไม่ใช่ใช้วิธีการสอนที่ซ้ำซาก สามารถนำสิ่งที่เรียนไปประพฤติปฏิบัติได้

กำหนดาน คนไค (2543, หน้า 20-21) เสนอมาตรฐานและคุณภาพของครู
มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ที่สามารถวัดและประเมินได้ดังนี้

- 1) รู้จักหน้าที่ มีความรับผิดชอบ ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- 2) มีความรู้ดี ปรับตัวให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทำงานโดยใช้ปัญญา
- 3) มีจริยธรรม มีศีลธรรม มีขันติโสรจจะ และมีหิริโอตตัปปะประจำวัน
- 4) ไม่เห็นแก่ตัว เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความสามัคคี และมีความจริงใจต่อบุคคล

ในอาชีพเดียวกัน มีชาตินิยม

- 5) มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพ ศรัทธา และภูมิใจ พร้อมทั้งหยิ่งในศักดิ์ของความเป็นครู
- 6) มีวิญญานครู คือการมีน้ำใจมีความเมตตากรุณาต่อเด็ก มีหน้าที่สอนคนให้มี

คุณธรรม

- 7) มีความเที่ยงธรรม รักความยุติธรรม มองโลกในแง่ดี
- 8) มีประพฤติดนเป็นตัวอย่างที่ดี และเป็นแม่พิมพ์ที่ดีสำหรับเด็กตลอดจนบุคคล

ทั่วไป

- 9) มีความซื่อสัตย์ สุจริต ขยันขันแข็งในการทำงาน มีวินัยในตนเอง
- 10) มีภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อความมั่นคงและความอยู่รอดของชาติ

ธนู มีสัจย์ (2543, หน้า 41) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีได้ว่า ครูที่ดี
ต้องปฏิบัติหน้าที่การสอนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีความสามารถทางวิชาการ มีสุขภาพดี
ทั้งกายและใจ มีมนุษยสัมพันธ์ บุคลิกภาพที่ดี เป็นผู้เปี่ยมไปด้วยคุณธรรม ความรัก
ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ตลอดจนจนถึงการอบรมสั่งสอน ชักชวนนักเรียนไปสู่หนทาง
อันดีงาม ด้วยความเอาใจใส่ เมตตา มีอารมณ์ดีให้คำยกย่องชมเชย ให้กำลังใจแก่นักเรียน
อย่างทั่วถึงทุกๆ คน

บทบาทและหน้าที่ของครูกล่าวโดยสรุป ครูเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มีการพัฒนา
ตนเองโดยการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ หลังจากนั้นหาวิธีการถ่ายทอด
ความรู้ให้กับเด็กโดยใช้หลักจิตวิทยา มีการวางแผนการสอน มีทักษะในการเลือกใช้เทคนิค
การสอน การวัดและการประเมินผลเพื่อพัฒนาเด็ก และครูเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ปฏิบัติงาน
ในสถานศึกษาและชุมชนได้เป็นอย่างดี

แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเด็กและสิทธิเด็ก

แนวคิดในการปฏิบัติต่อเด็กนั้น มีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ตัวเด็ก พ่อแม่ และสังคมหรือรัฐ ซึ่ง 3 ส่วนนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ คือมีปฏิสัมพันธ์ (Reaction) และมีการโต้ตอบซึ่งกันและกัน ทำให้สามารถแบ่งแนวคิดในการปฏิบัติต่อเด็กออกเป็น 3 แนวคิด คือ (กิตพัฒน์ นนทปัทมคุลย์, 2528 หน้า 53-57 อ้างในสวัสดิ์ ชุสุข 2546, หน้า 13-14)

1) แนวคิดเด็กเป็นสมบัติของพ่อแม่ แนวคิดนี้เกิดจากความคิดที่ถือว่าครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญที่สุดจะดำรงสังคมส่วนรวมเอาไว้ได้ เพราะเป็นชนเผ่าต่างๆ แนวคิดนี้จึงเป็นแนว “กระแสหลัก” (Mainstream) ในสังคมทุกแห่งพบได้มากที่สุด ฝังตัวอยู่ในสังคมอย่างลึกซึ้งมีมาตั้งแต่สังคมโบราณจนกระทั่งสังคมปัจจุบัน และแนวคิดนี้ถือว่าเด็กเป็นสมบัติส่วนตัวของพ่อแม่ สังคมภายนอกหรือรัฐหรือบุคคลทั่วไปไม่เข้าแทรกแซง พ่อแม่มีสิทธิและอำนาจเหนือลูกอย่างเด็ดขาด จะปฏิบัติต่อเด็กอย่างใดเลยเพียงใดก็ได้ หรือจะลงโทษถึงขนาดสังหารชีวิตก็สามารถกระทำได้

2) แนวคิดเด็กเป็นสมบัติของสังคมหรือรัฐ แนวคิดนี้เกิดจากการเห็นความสำคัญของ “ส่วนทั้งหมดหรือส่วนใหญ่” ว่ามีความสำคัญกว่าส่วนย่อย โดยส่วนใหญ่เป็นหลัก ที่รองรับส่วนย่อยเอาไว้ ส่วนย่อยไม่อาจดำรงอยู่ได้ถ้าปราศจากส่วนใหญ่ แนวความคิดนี้เป็นความคิดของ อริสโตเติล ซึ่งเป็นรากฐานของความคิดเรื่องรัฐที่ว่ารัฐเป็นส่วนใหญ่ ปึงเจกชนเป็นส่วนย่อยที่ดำรงอยู่ในรัฐ รัฐมีความสำคัญกว่าปึงเจกชน

แนวความคิดนี้ถือว่ารัฐมีความสำคัญทำให้เกิดการปฏิบัติต่อเด็กในฐานะที่เป็น “สมบัติของสังคม” (หรือรัฐ) พ่อแม่มีสิทธิอำนาจในตัวเด็กลดกว่าสังคมหรือไม่มีสิทธิอำนาจเหนือเด็กเลย ในบางวัฒนธรรมเด็กจะไม่ถือว่าเป็นบุคคลหนึ่งที่สมบูรณ์จนกว่าสังคมจะขนานนามเด็กอย่างเป็นทางการ แนวความคิดเด็กเป็นสมบัติของรัฐหรือสังคมของรัฐสมัยใหม่ที่ปรากฏชัดเจนคือแนวความคิดของประเทศสังคมนิยมที่รัฐมักจะเข้าไปอบรมเลี้ยงดูเพื่อสืบทอดแนวความคิดของรัฐสังคมนิยมเอาไว้

3) แนวคิดเด็กมีสิทธิอำนาจในฐานะปัจเจกชนรากฐานของความคิดนี้ คือแนวคิดปัจเจกชนนิยม (Individualism) ซึ่งให้ความสำคัญแก่บุคคลแต่ละคนว่าเป็นบุคคลหรือสิ่งซึ่งมีอยู่ได้ด้วยตนเอง แยกออกได้ชัดเจนจากสิ่งอื่น สามารถดำรงอยู่ มีอยู่ (Being) โดยไม่ต้องอ้างอิงสิ่งอื่น ซึ่งแนวคิดปัจเจกชนเกิดจากแนวคิดมนุษยนิยม (Humanism) ซึ่งเป็นทัศนคติที่ถือว่ามนุษย์มีศักดิ์ศรี มีค่า และมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองโดยอาศัยเหตุผล และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไม่ต้องอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติแต่อย่างใด

ดังนั้น แนวคิดปัจเจกชนจึงมองเด็กในฐานะที่มีสิทธิอำนาจ และคุณค่าเป็นมนุษย์เท่าเทียมบุคคลทั่วไป แม้เด็กจะอยู่ในครอบครัวในความดูแลของพ่อแม่ เด็กมีเสรีภาพและสิทธิส่วนบุคคลอยู่ในตัวด้วย สังคมหรือรัฐจึงมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของเด็กเช่นเดียวกับพ่อแม่ พ่อแม่มีสิทธิเป็นเจ้าของเด็กในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดหรือเหมาะสมสำหรับเด็ก (ในกรณีพ่อแม่บุญธรรม พ่อแม่อุปการะ หรือครอบครัวทดแทน) ตราบเท่าที่เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกวิธี ไม่เป็นที่เสื่อมเสียและไม่ขัดขวางต่อพัฒนาการเด็ก แต่เมื่อใดที่พ่อแม่บกพร่องหรือมีเหตุอันใดที่กระทำหน้าที่ไม่ได้ รัฐหรือชุมชนหรือองค์กรเอกชนต้องเข้าเป็นธุระช่วยเหลือ แก้ไข โดยวิธีการที่เหมาะสมเพื่อคุ้มครองสิทธิความเป็นปัจเจกชนของเด็กเอาไว้

ทั้งนี้ แนวคิด “เด็กมีสิทธิในฐานะปัจเจกชน” ได้รับการยอมรับและเติบโตขึ้นอย่างเต็มที่นับแต่ศตวรรษที่ 20 เพราะแนวคิดมนุษยนิยมที่เป็นรากฐานของแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับกันมากในยุคนี้ จนสหประชาชาติได้ประกาศ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” ต่อมาใน พ.ศ. 2502

สหประชาชาติได้ประกาศ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” และในปี พ.ศ. 2532 องค์การกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (Unicef) ได้ประกาศใช้ “อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก” ซึ่งแสดงออกถึงแนวคิดที่ว่า “เด็กมีสิทธิในฐานะปัจเจกชน” ที่เป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับและรับรองมากที่สุดในปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on The Rights of the Child) (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2538, หน้า 3-16)

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติเป็นข้อตกลงเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศที่จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของเด็กในทุกๆ ประเทศ ให้มีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่จะทำให้ได้รับสิทธิพื้นฐานครบถ้วน เพื่อจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาตนเองต่อไปได้เต็มศักยภาพ อนุสัญญานี้ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในการประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ โดยมติที่ 44/25 เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 1989 (พ.ศ. 2532) และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 2 กันยายน 1990 (พ.ศ. 2533) คือ 30 วัน นับจากวันที่เลขาธิการสหประชาชาติได้รับสัตยาบันสารภาคยานุวัติสารครบ 20 ฉบับ และจนถึงปัจจุบันมีประเทศต่างๆ ลงนามเขาเป็นภาคีแล้วไม่น้อยกว่า 190 ประเทศ เด็กตามอนุสัญญาเด็กนี้ หมายถึง มนุษย์ทุกคนที่มีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี เว้นแต่จะบรรลุนิติภาวะก่อนหน้านี้แล้วตามกฎหมายที่ใช้บังคับแก่เด็กนั้น

แนวคิดหลักของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กอยู่บนรากฐานของสิทธิมนุษยชน คือศักดิ์ศรี และคุณค่าของมนุษย์ที่เท่าเทียมกันในเรื่องเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพโดยปราศจากการแบ่งแยกใดๆ ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง กำเนิดเชื้อชาติ สังคม ทรัพย์สิน หรือสถานะอื่นๆ และโดยเฉพาะระลึกว่าเด็กเป็นกลุ่มที่จะต้องได้รับการพัฒนาโดยคำนึงถึงประเพณี ค่านิยม และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม ได้รับการคุ้มครองดูแลช่วยเหลือเป็นพิเศษ เชื่อในความรับผิดชอบของครอบครัวที่จะปกป้องช่วยเหลือและพัฒนาเด็กในบรรยากาศของความสุข ความรักและความเข้าใจ เพื่อให้เด็กได้รับการเตรียมตัวในการดำรงชีวิตในสังคมโลก ให้ความใส่ใจแก่เด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก และให้ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของเด็กๆ ในทุกประเทศ

พัฒนาของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (อมรา พงศาพิชญ์ อังใน สวัสดิ์ ชูสุข, 2546, หน้า 15-16)

ความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะสิทธิเด็กได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางมาเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง แต่เดิมนั้นปัญหาและความต้องการของเด็กถูกมองว่าเป็นเรื่องของครอบครัวไม่ใช่เรื่องที่จะได้รับความสนใจจากประชาคมนานาชาติ แต่ในศตวรรษที่ 20 สิทธิเด็กก็กลายเป็นจุดรวมความสนใจของรัฐบาลและองค์กรต่างๆ เด็กๆ เผชิญหน้ากับปัญหาที่หลากหลาย ตั้งแต่การขาดแคลนสารอาหารและบริการสาธารณสุขไปจนถึงการถูกใช้เป็นเครื่องมือและถูกทอดทิ้ง จำนวนเด็กที่กลายเป็นเหยื่อของการถูกใช้เป็นเครื่องมือในรูปแบบต่างๆ นั้นมีเพิ่มมากขึ้น การคุ้มครองเด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก (Children In Difficult Circumstances) เพิ่งจะได้รับความสนใจในระดับนานาชาติ จุดสนใจเกี่ยวกับเด็กมุ่งไปที่ความอยู่รอดและการพัฒนาเท่านั้น (Survival and Development) และต่อมาได้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับสิทธิเด็ก โดยที่เพิ่มความสนใจในการปกป้องคุ้มครองเด็กจากการถูกใช้เป็นเครื่องมือ การช่วยเหลือเด็กนั้นไม่จำเป็นจะต้องจำกัดอยู่แต่ในบริบทของความช่วยเหลือทางสังคมหรือการพัฒนาเท่านั้น ในปัจจุบันถือว่าเป็นบริบทของสิทธิเด็กมีความสำคัญอย่างยิ่ง ความก้าวหน้าในการทำงานเรื่องสิทธิเด็กเริ่มขึ้นเมื่อมีการรับรองอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child หรือ CRC) โดยมติสมัชชาใหญ่แห่งประชาชาติที่ 44/25 ในปี ค.ศ. 1989 (พ.ศ.2532) และการประชุมสุดยอดว่าด้วยเรื่องเด็ก ในปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) เหตุการณ์ครั้งสำคัญสองเหตุการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่าสิทธิเด็กมีความสำคัญและควรจะได้รับ การส่งเสริมจากนานาประเทศ แม้ว่าประกาศของที่ประชุมสุดยอดว่าด้วยเรื่องความอยู่รอด การปกป้องคุ้มครองและการพัฒนาเด็กจะไม่ได้เป็นเอกสาร

ที่มีพันธะผูกพันตามกฎหมาย แต่ก็ช่วยให้ประชาคมนานาชาติมีนโยบายและเป้าหมายที่แน่ชัด ส่วนอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็คนั้น เป็นเอกสารพันธะตามกฎหมายและเป็นบรรทัดฐาน สิทธิมนุษยชนนานาชาติ การปกป้องคุ้มครองเด็กจึงไม่เป็นแค่เพียงหลักการคุณค่า หรือทางเลือกที่ถูกต้องทางศีลธรรมเท่านั้นแต่เป็นสิทธิที่พึงจะได้รับอีกด้วย

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

อนุสัญญาฯ ได้เปลี่ยนจุดเน้นจากเรื่องความต้องการ (Needs) ของเด็กเป็นสิทธิ ที่เด็กพึงได้ (Basic Rights) รวมถึงหลักสิทธิมนุษยชนทั่วไปหลายๆ ข้อที่ระบุในสนธิสัญญา และอนุสัญญาระดับอื่นๆ ของเด็ก เช่น สิทธิที่เกี่ยวกับการศึกษา นันทนาการ การรับ บุตรบุญธรรม และเรื่องอื่นๆ เป็นต้นว่า เรื่องที่เกี่ยวกับผู้ลี้ภัยและสถานการณ์ความขัดแย้ง อนุสัญญาไม่เพียงแต่กำหนดเรื่องสิทธิเท่านั้น แต่ยังให้มุมมองและมิติใหม่ๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิ ในการมีส่วนร่วมและได้รับการปกป้องคุ้มครองที่เด็กควรจะได้รับ

อนุสัญญาฯ จึงเป็นกรอบแนวคิดและกำหนดมาตรฐานให้แก่รัฐบาล ของแต่ละประเทศและประชาคมนานาชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะในมาตราที่ 3 ได้ระบุว่า รัฐบาลจะต้องดำเนินการเพื่อผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก ดังนั้นจึงเป็นความรับผิดชอบ ของครอบครัว สังคม รัฐบาลและประชาคมนานาชาติที่จะเคารพและดูแลให้เป็นไปตามสิทธิ และผลประโยชน์นั้น โดยการลงนามรับรองอนุสัญญาฯ ประกาศต่างๆ เพื่อแสดงว่า เด็กมีอิสระ มีความเป็นบุคคลอันสมควรได้รับการปกป้องคุ้มครอง ความสำคัญและ ความเป็นสากลของสิทธิเด็กในโลกปัจจุบัน ปรากฏให้เห็นชัดเจนเมื่อประเทศต่างๆ 187 ประเทศ รวมทั้งประเทศไทยรับรองอนุสัญญานี้

วิทิต มันทาภรณ์ (อ้างใน สวัสดิ์ ชูสุข, 2546, หน้า 16-17) ได้จำแนกเนื้อหา ของอนุสัญญาฯ ออกตามประเภทของสิทธิดังนี้

- 1) สิทธิทั่วไป รวมถึงสิทธิในชีวิต การห้ามกระทำความรุนแรง เสรีภาพ ในการแสดงออก เสรีภาพในความคิด และศาสนา สิทธิในข่าวสารข้อมูลและสิทธิ ในความเป็นส่วนตัว
- 2) สิทธิที่ต้องอาศัยมาตรการการปกป้องคุ้มครอง รวมถึงการปกป้องคุ้มครองเด็ก จากการถูกใช้เป็นเครื่องมือทางเพศ หรือเพิ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การป้องกัน การติดยาเสพติด และการป้องกันการล่วงละเมิดหรือการละเลยในรูปแบบอื่นๆ

3) สิทธิเกี่ยวกับสถานภาพความเป็นพลเมืองของเด็ก รวมถึงสิทธิที่จะได้รับสัญชาติ สิทธิที่จะรักษาความเป็นบุคคล สิทธิที่จะอยู่กับบิดามารดา (เว้นไว้แต่ว่าจะขัดกับผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก) และสิทธิที่จะได้กลับคืนสู่ครอบครัว

4) สิทธิเกี่ยวกับพัฒนาการและสวัสดิภาพ รวมถึงสิทธิที่จะได้รับมาตรฐานความเป็นอยู่ที่เหมาะสม สิทธิที่จะได้รับการบริการทางสุขภาพอนามัยและบริการพื้นฐาน สิทธิที่จะได้รับสวัสดิการสังคม สิทธิที่จะได้รับการศึกษา และสิทธิที่จะได้รับนันทนาการ

5) สิทธิเกี่ยวกับเด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก ครอบครัวเด็กพิการเด็กผู้ลี้ภัยและเด็กกำพร้า สิทธินี้รวมถึงข้อกำหนดพิเศษในการรับบุตรบุญธรรม สิทธิในวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของเด็กชนกลุ่มน้อยหรือเผ่าพื้นเมือง การบริการบำบัดฟื้นฟูสำหรับเด็กด้อยโอกาส และการห้ามเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี เข้าเป็นทหาร

นอกจากจะจำแนกสิทธิออกเป็นประเภทต่างๆ ข้างต้นแล้ว สิทธิเด็กยังแยกออกได้เป็น 4 ส่วน คือ การอยู่รอด พัฒนาการ การปกป้องคุ้มครอง และการมีส่วนร่วม ทั้ง 4 ส่วน ครอบคลุมทุกๆ ด้านของสิทธิเด็กดังนี้

การอยู่รอด ความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งรวมถึงการได้รับการดูแลด้านสุขภาพ โภชนาการ อนามัย และที่อยู่อาศัย

พัฒนาการ สิทธิของเด็กในการพัฒนาศักยภาพของตน ซึ่งรวมถึงสิทธิในการได้รับการดูแลด้านสุขภาพ การศึกษา นันทนาการ วัฒนธรรม และเสรีภาพในความคิด

การปกป้องคุ้มครอง สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองอันตราย เช่น การล่วงละเมิด การละเลย และการถูกใช้เป็นเครื่องมือ และการได้รับการดูแลเป็นพิเศษในสถานการณ์ของผู้ลี้ภัยและความขัดแย้ง

การมีส่วนร่วม สิทธิเด็กในการรับข่าวสารและรายการโดยตรง และได้สิทธิในการแสดงออกในการร่วมตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับตัวเอง

สาระสำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติ

ในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติ ประกอบด้วยอารัมภบท ที่กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องให้ความคุ้มครองต่อเด็ก และบทบัญญัติมาตราต่างๆ รวม 54 ข้อ แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ (สั้น้อย เกษมสันต์ ณ อยุธยา, 2544, หน้า 8-10)

ส่วนที่ 1 (ข้อ 1-41) เป็นส่วนที่กำหนดถึงสิทธิต่างๆ ตั้งแต่เรื่องทั่วไป คือนิยามศัพท์ และหลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิพื้นฐานของเด็ก ได้แก่ เรื่องของการประกัน การเลือกปฏิบัติ หลักการเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็ก หลักการปฏิบัติให้เป็นไปเพื่อให้ได้สิทธิด้วย

มาตรการที่เหมาะสมต่างๆ ทั้งด้านนิติบัญญัติและด้านบริหารที่รัฐภาคีจะเอื้ออำนวยให้ การปฏิบัติตามอนุสัญญาเป็นที่ยอมรับ/รับรู้โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกับความร่วมมือระหว่าง ประเทศ หลักการคุ้มครองดูแลเด็ก โดยคำนึงถึงและเคารพสิทธิของบิดามารดา ชุมชน และขนบธรรมเนียมท้องถิ่น (ข้อ 1-5) สิทธิต่างๆ ของเด็ก ตั้งแต่สิทธิที่จะมีชีวิต ได้รับการจดทะเบียนเกิดมีสัญชาติ มีเอกลักษณ์ (ข้อ 6-8) ได้รับการเลี้ยงดูบุตรได้ (ข้อ 9-11, 18, 20-21) สิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น เสรีภาพตามกฎหมายในการแสดงความคิด มโนธรรม ศาสนา สังคมการเมือง ความเป็นส่วนตัว (ข้อ 12-16) สิทธิที่จะได้รับข่าวสาร ข้อมูลและปกป้องจากข่าวสารที่เป็นอันตราย (ข้อ 17) สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง จากการกระทำความรุนแรงทางกายและจิต ซึ่งรวมถึงกระบวนการสืบสวน (ข้อ 19) การดูแลเด็ก กลุ่มพิเศษคือเด็กกำพร้า (ข้อ 21) ลี้ภัย (ข้อ 22) พิการ (ข้อ 23) การดูแลสุขภาพร่างกายและ จิตตามมาตรฐานสาธารณสุขสูงสุด และการบำบัดรักษา (ข้อ 24-25) การประกันสังคม (26) มาตรฐานความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิต ค่าเลี้ยงดู การศึกษา นันทนาการ (ข้อ 27-31) การคุ้มครองจากการแสวงประโยชน์ทุกรูปแบบทั้งด้านแรงงาน ยาเสพติด ทางเพศ ป้องกัน การลักพาตัวและค้าเด็ก (ข้อ 32-36) คุ้มครองจากการกระทำทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม ริดรอนเสรีภาพ และการถูกเกณฑ์เข้าประจำในกองทัพและ/หรือได้รับผลจากข้อพิพาท ด้วยอาวุธ (ข้อ 37-38) ส่งเสริมฟื้นฟูร่างกาย จิตใจ และส่งกลับคืนสู่สังคม (ข้อ 39) คุ้มครอง เด็กที่ต้องประสบปัญหาทางกฎหมาย ถูกกล่าวหา ถูกตั้งข้อหา และกระบวนการยุติธรรม ที่เหมาะสม (ข้อ 40) และให้ถือมาตรฐานสูงสุดในการให้เด็กได้รับสิทธิเป็นสำคัญ (ข้อ 41)

ส่วนที่ 2 (ข้อ 42-45) เป็นส่วนที่ว่าด้วยการจะดำเนินการให้หลักการและบทบัญญัติ ตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กเป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางด้วยวิธีการที่เหมาะสม โดยกำหนด องค์การตรวจสอบและกลไกการติดตามผลโดย

1. การตั้งคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิเด็กขึ้น เพื่อตรวจสอบความคืบหน้าของรัฐบาลี ในการกระทำให้พันธกรณี ซึ่งจะต้องดำเนินการตามอนุสัญญานี้บังเกิดผล โดยกรรมการ มาจากการเลือกตั้งมาในระหว่างผู้แทนของชาติต่างๆ (ข้อ 43)
2. การเสนอรายงานสถานการณ์ความก้าวหน้าของการใช้สิทธิของเด็กตามอนุสัญญา ของรัฐภาคีต่อสหประชาชาติ ทำโดยเสนอรายงานต่อคณะกรรมการสิทธิเด็กเป็นระยะ คือ
 - 1) ครั้งแรก ภายใน 2 ปี นับจากวันที่อนุสัญญามีผลบังคับใช้
 - 2) ครั้งต่อไป ทุก 5 ปี หลังจากนั้น (ข้อ 44)
 - 3) การมีผลบังคับใช้ของอนุสัญญา ทำโดยการเปิดให้ทุกรัฐได้ลงนามในรูป ของการให้สัตยาบัน (Ratification) หรือการทำภาคยานุวัติ (Accession) (ข้อ 45)

ส่วนที่ 3 (ข้อ 46-54) เรื่องอื่นๆ เช่น การขอแก้ไขอนุสัญญา การตั้งข้อสงวน การบอกเลิกอนุสัญญา การเก็บรักษอนุสัญญา ฯลฯ

หากศึกษาในแง่กฎหมาย สามารถจำแนกสาระสำคัญได้ 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อ 1-41 เป็นกฎหมายสาระบัญญัติ (Substantive right) กำหนดรายละเอียด และหลักการต่างๆ ในการคุ้มครองสิทธิทั้งหลายของเด็กเป็นเรื่องหลักคือ

เรื่องที่ว่าด้วยสิทธิเด็ก แบ่งสิทธิเด็กที่อนุสัญญานับบัญญัติไว้เป็น 4 ประเภท ใหญ่ๆ ได้แก่

1. สิทธิการอยู่รอดหรือสิทธิที่จะมีชีวิต (Right to Life)

เป็นสิทธิพื้นฐานเบื้องต้น ได้แก่ สิทธิที่จะเกิด ที่จะมีชีวิตและอยู่รอด ที่จะมิ ทะเบียนเกิด มีชื่อ และสัญชาติ สิทธิที่จะได้รับการสาธารณสุขพื้นฐาน การประกันสังคม การมีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีพอ เป็นต้น (ข้อ 6-7, 24-27) ที่สำคัญอนุสัญญาระบุไว้ตาม ข้อ 6 ว่ารัฐภาคียอมรับว่าเด็กทุกคนมีสิทธิติดตัวที่จะมีชีวิต (States Parties recognize that every child has the inherent right to life)

2. สิทธิในการได้รับการปกป้องคุ้มครอง (Right to Protection)

ตั้งแต่จากข้อมูลข่าวสารที่เป็นอันตราย ความรุนแรง การเอารัดเอาเปรียบหรือ ทำร้ายรังแกทางเพศ การเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ หรือการทำงานใดที่จะเป็นอันตราย ต่อสุขภาพ หรือการพัฒนาการร่างกาย สมอง จิตใจ ศีลธรรม และสังคม การเอารัดเอาเปรียบ และแสวงประโยชน์ในทุกรูปแบบไม่ว่าในลักษณะใด รวมไปถึงจนถึงเรื่องการลักพาตัว การค้าเด็ก ยาเสพติด การทรมาน หรือการลงโทษ การกระทำในลักษณะที่โหดร้าย จากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพิพาทหรือสงคราม ตลอดจนการปกป้องคุ้มครองเด็กที่มี ปัญหาทางกฎหมาย และเด็กที่มีชีวิตอยู่ในภาวะที่ยากลำบาก เช่น เด็กพิการ เด็กผู้ลี้ภัย เด็กกำพร้า เป็นต้น (ข้อ 17, 19-23, 32-38, 40)

3. สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา (Right to Development)

หมายถึง สิทธิที่จะได้รับการศึกษา สิทธิที่จะได้รับการปลูกฝังให้รู้จักใช้เสรีภาพ อย่างถูกต้องเหมาะสม และเลือกสื่อและข่าวสารข้อมูลเพื่อพัฒนาตนเอง สิทธิที่จะพัฒนา ตนตามวัฒนธรรมของตน สิทธิที่จะได้รับการพักผ่อนหย่อนใจ การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการบำบัดฟื้นฟูร่างกาย จิตใจ ให้กลับคืนสู่สังคมได้ภายหลังการถูกละเมิดต่าง ๆ เป็นต้น (ข้อ 28-31, 39)

4. สิทธิในการมีส่วนร่วม (Right to Participation)

หมายถึง สิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกได้อย่างเสรีในทุก ๆ เรื่อง ที่มีผลกระทบต่อตนเองโดยไม่กระทบต่อบุคคลอื่น สิทธิในเสรีภาพการแสดงออก รวมถึงเสรีภาพที่จะแสวงหา ได้รับ หรือแจ้งข่าวสารข้อมูล และความคิดใดๆ สิทธิที่จะมีเสรีภาพในทางความคิดโนธรรมและศาสนา เป็นต้น (ข้อ 12-17)

ส่วนที่ 2 ข้อ 42-54 เป็นกระบวนการ หลักเกณฑ์ และรายละเอียดต่างๆ ในการบังคับในอนุสัญญา

ปฏิญญาระดับโลกว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้อง และการพัฒนาเด็ก

(World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children)

(กองสงเคราะห์เด็กและบุคคลวัยรุ่น กรมประชาสงเคราะห์, 2543, หน้า 19)

ปฏิญญาระดับโลกว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้อง และการพัฒนาเด็กขององค์การสหประชาชาติได้กำหนดขึ้น โดยมีหลักการที่ว่าเด็กทุกคนในโลกควรจะได้รับ การพัฒนาให้เป็นไปตามวัยอันสมควร เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่พร้อมกับการมีทัศนคติและ ได้เรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ ได้รับการปกป้องจากการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ การแบ่งแยกผิว การรุกราน และการยึดครองดินแดน ตลอดจนได้รับความคุ้มครองให้รอดพ้นจากสภาพความยากจน และวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจความหิวโหย การไร้ที่อยู่อาศัย โรคระบาด ทุพโภชนาการ โรคภัยไข้เจ็บ การไม่รู้หนังสือ สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ความพิการ ความโหดร้าย ถูกละเลยทอดทิ้ง ทารุณและกดขี่ เอาเปรียบ ซึ่งปฏิญญาระดับโลกฯ และแผนปฏิบัติการเพื่ออนาคตให้ เป็นไปตามปฏิญญาระดับโลกฯ ว่าด้วยความอยู่รอด การปกป้อง และการพัฒนาเด็กในทศวรรษ 1990 เป็นข้อตกลงร่วมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างคุณภาพชีวิต ปกป้องและพัฒนาเด็กใน 10 เรื่องหลัก ซึ่งกำหนด แนวปฏิบัติเป็นพิเศษสำหรับเด็ก และรัฐบาลไทยได้ลงนามรับรองปฏิญญาระดับโลกฯ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2543

สาระสำคัญ

1. การส่งเสริมเพื่อให้สตัยบ้าน และอนุวัติให้เป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
2. การส่งเสริมสุขภาพอนามัยของเด็ก การดูแลเด็กก่อนคลอด การลดอัตรา การเสียชีวิตของทารกและเด็ก การสนับสนุนให้มีน้ำสะอาด และการสุขาภิบาลอย่างทั่วถึง
3. การดำเนินการเพื่อขจัดความหิวโหย ภาวะทุพโภชนาการ และความอดอยาก

4. การส่งเสริมบทบาทและสถานภาพของสตรี และสนับสนุนให้มีการวางแผนครอบครัว

5. การเคารพบทบาทของครอบครัวและสนับสนุนบิดามารดา รวมทั้งผู้อื่นที่ให้การอบรมเลี้ยงดูเด็ก

6. การดำเนินการเพื่อลดการไม่รู้หนังสือและให้โอกาสทางการศึกษาแก่เด็ก

7. การบรรเทาทุกข์แก่เด็กในสภาวะยากลำบากเป็นพิเศษ

8. การดำเนินการเพื่อปกป้องจากการได้รับภัยพิบัติจากสงคราม

9. การพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เด็กมีอนาคตที่ปลอดภัยและสุขสมบูรณ์

10. การดำเนินการระดับโลกเพื่อจัดความยากจน

ปฏิญญาเพื่อเด็กของประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2538, หน้า 5-7)

สำหรับประเทศไทยได้มีการกำหนดหลักการทิศทางการพัฒนาเด็ก ตลอดจนพันธกรณีของรัฐไว้ดังนี้

1) **หลักการ** ปฏิญญาเพื่อเด็กได้กำหนดขึ้นโดยมีหลักการว่า เด็กทุกคนสมควรที่จะได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานและการคุ้มครองให้พ้นจากการถูกเอารัดเอาเปรียบของบุคคลและสังคม

เด็กทุกคน ไม่ว่าจะเป็นเด็กที่ด้อยโอกาสในลักษณะใดก็ตาม เช่น เด็กพิการ เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทารุณกรรม เด็กที่ถูกใช้แรงงานอย่างผิดกฎหมาย และโสเภณีเด็ก เป็นต้น จะต้องได้รับการพัฒนาตามหลักการนี้

2) **สาระของทิศทางการพัฒนาเด็ก**

2.1) เด็กต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดา บุคคลที่ครอบครัวที่ให้ความรักและความเข้าใจ เพื่อเป็นฐานในการสร้างเสริมพัฒนาการทุกด้าน อันได้แก่ การพัฒนาทางกาย จิตใจ สติปัญญาสังคม อารมณ์ ค่านิยม และเจตคติ โดยเฉพาะในระยะตั้งอยู่ในครรภ์จนถึงอายุ 6 ปีแรกของชีวิต ซึ่งเป็นระยะที่สำคัญที่สุดในการวางรากฐานและสร้างเสริมคุณภาพของคน

2.2) เด็กต้องได้รับสารอาหารอย่างน้อยที่สุดตามความต้องการของร่างกายที่ได้กำหนดไว้ตามวัย เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงในช่วงอายุต่างๆ เพื่อให้ร่างกายเจริญเติบโตเต็มที่และแข็งแรงสมบูรณ์ตามปกติในวัยของตน

2.3) เด็กต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาร่างกายและได้รับการป้องกันจากโรคและภัยที่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เด็กต้องได้รับการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคด้วยวัคซีนตามที่ได้กำหนดไว้ ตลอดจนได้รับการป้องกันจากโรคติดต่อและไม่ติดต่อ รวมทั้งต้องได้รับการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐานในกรณีที่เจ็บป่วยและได้รับการฟื้นฟูสภาพ

2.4) เด็กต้องมีที่อยู่อาศัยที่ถูกละเลยลักษณะ ไม่คับแคบจนเกินไปและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสุขภาพทั้งกายและทางจิต เด็กต้องมีโอกาสและมีสถานที่ว่างเล่นออกกำลังกายและเล่นกีฬา รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการตามวัย

2.5) เด็กต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างดีน้อย เพื่อพัฒนาให้มีปัญญามีคุณธรรมตามหลักศาสนาของตนและมีจริยธรรมมาขึ้นพื้นฐาน เด็กต้องได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้และทักษะในการดำรงชีวิต มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีเจตคติที่จะไม่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต มีเจตคติที่ดีต่อครอบครัว สังคม และการดำเนินชีวิต มีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองอย่างถูกต้องเป็นจริงเข้าใจและยอมรับความต้องการ สิทธิและบทบาทของตนเองและผู้อื่น เพื่อให้เป็นพลเมืองไทยที่รับผิดชอบมีคุณภาพและรู้จักอยู่ร่วมกันโดยสันติ

2.6) เด็กต้องได้รับการพัฒนาให้มีสุนทรียภาพ ช่างชื่นในความงาม รู้จักรักเข้าใจและอนุรักษ์มรดกและเอกลักษณ์ของชาติ ด้วยการมีส่วนร่วมสร้างสรรค์และพัฒนาในกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.7) เด็กต้องได้รับการฝึกอบรม พัฒนาความรู้และทักษะสำหรับการเตรียมการประกอบอาชีพตามความถนัด ความสามารถและความสนใจของตน เพื่อให้พึ่งตนเองได้ในเชิงเศรษฐกิจ รวมทั้งมีค่านิยมที่พึงประสงค์ในการทำงานที่สุจริตและเหมาะสมกับวัย

2.8) เด็กต้องมีโอกาสและสามารถแสดงความคิดเห็นของตนได้ด้วยจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวม และสาธารณสมบัติ มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งการยึดถือเรื่องความมีวินัยในตนเองและความยุติธรรมในสังคม เพื่อเป็นพื้นฐานของวิถีทางในการดำเนินชีวิตตามครรลองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2.9) เด็กต้องมีโอกาสเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานด้านต่างๆ ในสังคม ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน อันหมายถึงสิทธิในการใช้บริการด้านการป้องกันการคุ้มครองและแก้ไขการฟื้นฟูและการพัฒนา

2.10) เด็กต้องได้รับโอกาสในการรับรู้และการพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์พื้นฐานจากรัฐ สถาบันสังคมและองค์กรธุรกิจพร้อมทั้งการมีตัวแทนในการพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ดังกล่าวตามความเหมาะสม เด็กต้องได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองต่อ

การถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดโดยไม่นำมาเปิดเผยต่อสาธารณชน หรือประชาชนและต้องได้รับการปฏิบัติแตกต่างไปจากผู้ใหญ่

3) พันธกรณีของรัฐ สถาบันสังคม องค์กรธุรกิจ และสื่อมวลชน

3.1) บิดาและมารดามีหน้าที่และความรับผิดชอบเท่าเทียมกัน ในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็ก ทั้งนี้ผู้ที่จะเป็นบิดาและมารดาจะมีความพร้อมทางด้านสุขภาพ และจิต มีวุฒิภาวะที่จะรับผิดชอบต่อครอบครัว สามารถที่จะประกอบอาชีพ รวมทั้งเรียนรู้วิธีการเลี้ยงดูเด็กเพื่อพัฒนาเด็กให้บรรลุถึงศักยภาพของความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ โดยรัฐ สถาบัน สังคม และองค์กรธุรกิจจะต้องร่วมกันสนับสนุน

3.2) ผู้ใหญ่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก ด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดี และสร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับเด็ก รวมทั้งให้ความร่วมมือแก่รัฐและสถาบันสังคมที่จะร่วมพัฒนาปกป้องคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิเด็ก เพื่อไม่ให้ถูกทอดทิ้ง ถูกเอาเปรียบ หรือถูกทารุณทั้งทางร่างกายและจิตใจ

3.3) รัฐ สถาบันสังคมอันรวมถึงองค์กรเอกชนและชุมชนด้วย โดยเฉพาะ องค์กรธุรกิจและสื่อมวลชน ต้องร่วมมือกันในการพัฒนาเด็กและพิทักษ์สิทธิเด็ก ตลอดจน ประสานการให้บริการตามความต้องการของเด็ก รวมทั้งสนับสนุนกลไกในการวางนโยบาย มาตรการและการปฏิบัติ

3.4) สถาบันสังคมอันรวมถึงองค์กรเอกชนและชุมชนด้วย โดยเฉพาะองค์กร ธุรกิจและสื่อมวลชน ต้องส่งเสริมการวิจัยว่าด้วยสถานภาพของเด็กและสภาวะการพัฒนาเด็ก เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิเด็ก และปฏิรูปนโยบาย มาตรการ กฎหมาย และการปฏิบัติ ซึ่งขัดกับสิทธิเด็กภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

3.5) รัฐบาล โดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติและสภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนต้องประสานความร่วมมือจัดสมัชชาแห่งชาติ เพื่อรายงานสภาวะด้านเด็กและผลการดำเนินงานพัฒนาเด็ก และพิทักษ์สิทธิเด็กและสรุปเสนอ ต่อคณะรัฐมนตรีเป็นประจำอย่างน้อยทุก 2 ปีอย่างต่อเนื่อง

กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิเด็ก

ตามที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของ องค์กรสหประชาชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 แล้วนั้น ก็ได้มีการออกกฎหมายที่แสดงถึง การให้ความคุ้มครองสิทธิเด็กตามอนุสัญญานี้ หลายฉบับมีทั้งกฎหมายที่ออกก่อน ที่จะเข้าเป็นภาคีสมาชิกและหลังจากเข้าเป็นภาคีสมาชิก ดังปรากฏดังนี้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเด็กไว้โดยเฉพาะ ดังนี้

1) เด็กและเยาวชนบุคคลในครอบครัวต้องได้รับการคุ้มครองจากการใช้ความรุนแรง และการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมจากรัฐ กรณีที่เด็กและเยาวชนไม่มีผู้ดูแล รัฐจะต้องใช้การเลี้ยงดู การศึกษาอบรม (ม.53)

2) รัฐจะต้องให้การคุ้มครองพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ (ม.80)

การคุ้มครองสิทธิเด็กที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2500 (ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและครอบครัวกระทรวงศึกษาธิการ, 2545, หน้า 12-24)

ในประมวลกฎหมายอาญามีบทบาบทบัญญัติที่กำหนดว่าการกระทำใดเป็นความผิด และมีโทษในทางอาญาที่ใช้เป็นมาตรการในการควบคุมและป้องกันการกระทำละเมิดต่อเด็กในทางอาญาไว้หลายประการ ได้แก่

1) โทษที่จะลงแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด

ในประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2500 ได้กำหนดถึงมาตรการในการลงโทษเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดไว้ ดังนี้

1.1) กรณีที่เด็กอายุยังไม่เกิน 7 ปี กฎหมายไม่ให้ลงโทษในทางอาญาแก่เด็ก เพราะถือว่ายังไร้เดียงสา ไม่สามารถมีความรู้สึกผิดชอบ (ม.73)

1.2) กรณีที่เด็กอายุ 7-14 ปี กระทำความผิดยังไม่ต้องรับโทษในทางอาญาแต่ให้ศาลมีอำนาจดำเนินการต่างๆ ได้คือ

1.2.1) ว่ากล่าวตักเตือนแล้วปล่อยตัวไป หรือเรียกบิดามารดาผู้ปกครองมาตักเตือน หรือวางข้อกำหนดให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองคอยระวังเด็กไม่ให้ก่อเหตุร้ายอีกภายใน 3 ปี หรือแต่งตั้งพนักงานคุมประพฤติไปคุมประพฤติเด็กนั้นก็ได้ ถ้าเด็กก่อเหตุร้ายศาลมีสิทธิปรับผู้ปกครองได้

1.2.2) กรณีที่เด็กไม่มีบิดามารดาหรือผู้ปกครองหรือมีแต่ไม่สามารถดูแลเด็กนั้นได้ ศาลมีอำนาจส่งตัวให้บุคคล โรงเรียน สถานฝึกอบรมหรือสถานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมเด็ก (ม.74)

1.3) กรณีที่เด็กอายุตั้งแต่ 14-17 ปี กระทำความผิด ให้ศาลพิจารณาว่าจะลงโทษหรือไม่ก็ได้ ถ้าจะลงโทษทางอาญาให้ลดโทษลงครึ่ง (ม.75)

1.4) กรณีที่เด็กอายุตั้งแต่ 17-20 ปี กระทำผิดให้ศาลพิจารณา ถ้าเห็นสมควรลงโทษก็ให้ลงโทษ 1 ใน 3 (ม.76)

2) ความผิดอาญาที่กระทำละเมิดต่อเด็กและเยาวชนในกรณีต่างๆ

2.1) การคุ้มครองสิทธิในชีวิตเด็กในกรณีมารดา กฎหมายได้กำหนดหญิงที่เป็นมารดาและบุคคลอื่นๆ ที่ทำแท้งเด็กมีความผิดต้องได้รับโทษทั้งจำและปรับ (ม.301- ม.303)

2.2) การคุ้มครองเด็กจากการถูกทอดทิ้ง กฎหมายได้กำหนดลงโทษแก่บุคคลที่ทอดทิ้งเด็กไว้ในกรณีต่างๆ ดังนี้

ผู้ที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือผู้ที่มีหน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบเด็ก เช่น เจ้าหน้าที่สถานรับเลี้ยงเด็ก สถานสงเคราะห์ ทอดทิ้งเด็กที่มีอายุไม่เกิน 9 ปี และเป็นเหตุทำให้เด็กได้รับอันตรายหรือถึงแก่ชีวิต หรือเป็นความผิดต้องได้รับโทษจำคุกหรือปรับหรือทั้งจำและปรับ ตามแต่กรณี (ม.306-ม.308)

3) ความผิดฐานการกระทำละเมิดทางเพศแก่เด็ก

3.1) ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ได้แก่

กรณีข่มขืนกระทำชำเราเด็กหญิงอายุไม่เกิน 15 ปี ถือเป็นความผิดอาญามีโทษปรับและจำคุกและถ้าเป็นการกระทำร่วมกันหลายคนในลักษณะโทรมหญิงหรือข่มขืนมีโทษจำคุกตลอดชีวิต

กรณีข่มขืนกระทำชำเราเด็กหญิงอายุไม่เกิน 15 ปี ถ้าทำให้เด็กได้รับอันตรายสาหัสต้องรับโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต แต่ถ้าทำให้เด็กถึงแก่ความตายต้องรับโทษประหารชีวิต (ม.277 ตร.)

3.2) ความผิดฐานทำอนาจารต่อเด็ก

กรณีทำอนาจารต่อเด็กที่มีอายุไม่เกิน 15 ปี ไม่ว่าเด็กจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม มีโทษปรับและจำคุก (ม.279) และถ้าการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ถึงแก่ความตายมีโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิต

กรณีทำอนาจารต่อเด็กที่มีอายุมากกว่า 15 ปี ขึ้นไปมีโทษปรับและจำคุก (ม.278)

3.3) ผลิตฐานพรากผู้เยาว์

กรณีพรากผู้เยาว์อายุไม่เกิน 15 ปี ไปจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองถือว่ามีความผิดทางอาญา มีโทษปรับและจำคุก (ม.317)

กรณีพรากผู้เยาว์อายุไม่เกิน 15-18 ปี ไปจากบิดามารดาโดยผู้เยาว์ไม่เต็มใจถือเป็นความผิดทางอาญา (ม.318)

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 20)

พ.ศ. 2542

เพื่อเป็นการให้ความคุ้มครองเด็กที่ต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญา จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายฉบับนี้โดยมีหลักการและเหตุผล คือ

1. เพื่อประโยชน์ในการสอบถามปากคำเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ในฐานะผู้เสียหายหรือพยานในชั้นสอบสวนและการสืบพยานบุคคลในชั้นศาล และให้สอดคล้องกับมาตรฐานตามข้อ 12 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ.1989 และบทบัญญัติในมาตรา 4 และมาตรา 53 วรรคหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

2. เพื่อประโยชน์แก่พนักงานสอบสวนซึ่งอาจยังมีความชำนาญในด้านจิตวิทยาเด็กไม่เพียงพอ ทั้งนี้ได้คำนึงถึงสภาพร่างกาย จิตใจ ของเด็กอันจะส่งผลให้การสอบสวนคลาดเคลื่อน

3. เพื่อให้เด็กไม่ต้องเผชิญหน้ากับจำเลยในห้องพิจารณาของศาลและตอบคำถามซ้ำกันในชั้นสอบสวน ซึ่งอาจทำให้จิตใจของเด็กบอบช้ำเลวร้ายยิ่งขึ้น

สรุปสาระสำคัญ

1. ในการร้องทุกข์ การสอบสวน การไต่สวนมูลฟ้อง การพิจารณา ถ้ามีบทบัญญัติกำหนดให้มือนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมด้วย นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์จะต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวง และให้นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์นั้น ได้รับคำตอบแทนตามระเบียบ (ป.วิ อาญา ม.12 ทวิ)

2. การสอบถามปากคำเด็กซึ่งเป็นผู้เสียหายหรือพยานให้แยกกระทำเป็นส่วนในสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก โดยให้นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์บุคคลที่เด็กร้องขอและพนักงานอัยการเข้าร่วมถามปากคำด้วย ในคดีดังต่อไปนี้

- 2.1 คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป
- 2.2 คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่ถึง 3 ปี และผู้เสียหายหรือพยานร้องขอ
- 2.3 คดีทำร้ายร่างกายเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี
3. ในกรณีที่มีความจำเป็นให้เด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ชี้ตัวผู้ต้องหา
 - 3.1 ให้พนักงานสอบสวน จัดให้มีการชี้ตัวผู้ต้องหาในสถานที่เหมาะสม ให้ผู้ต้องหาเห็นตัวผู้เสียหายหรือพยาน
 - 3.2 ให้มีนักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ บุคคลที่เด็กร้องขอและพนักงานอัยการร่วมอยู่ด้วย
 - 3.3 ถ้าในกรณีเร่งด่วน หากบุคคลดังกล่าวในข้อ 3.2 ไม่สามารถอยู่พร้อมกันได้ ให้มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งร่วมอยู่ด้วย และจดบันทึกเหตุผลที่ไม่สามารถอนุบุคคลอื่นไว้ในสำนวนการสอบสวน
4. ในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อกล่าวหา ก่อนถามคำให้การ ให้สอบถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาให้ และการจัดหาทนายให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการเงื่อนไขในกฎกระทรวง และให้นำบทบัญญัติเรื่องการถามปากคำผู้เสียหายหรือพยานในชั้นสอบสวน (ตามเอกสารข้อ 2) มาใช้กับการถามปากคำผู้ต้องหา (ป.วิ อาญา ม. 134 ทวิ)
5. การไต่สวนมูลฟ้อง (ศาล) ในคดีที่พยานเป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ให้นำบทบัญญัติเรื่องการถามปากคำผู้เสียหาย หรือพยานในชั้นสอบสวน (ตามเอกสาร ข้อ 2) มาใช้บังคับด้วย (ป.วิ อาญา ม. 155)
6. การสืบพยานของศาล ในคดีพยานเป็นเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี และศาลเห็นสมควรให้พยานอยู่ในสถานที่เหมาะสม (ป.วิ อาญา ม. 172 ตรี)
 - 6.1 ศาลเป็นผู้ถามพยานเองหรือจะถามผ่านนักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์
 - 6.2 ให้คู่ความถาม ถามค้าน หรือถามติง ผ่านนักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์
 - 6.3 ให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงไปยังห้องพิจารณา
 - 6.4 ศาลต้องแจ้งให้นักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์

**การคุ้มครองสิทธิเด็กตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่ง
และพาณิชย์ (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2533 (บรรพ 5 ครอบครัว)**

1. สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่รอด

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ได้กำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิในการอยู่รอดของเด็กไว้ กล่าวคือ

- เด็กต้องได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบิดามารดาจนกว่าจะบรรลุนิติภาวะตามกฎหมาย ยกเว้นกรณีทุพพลภาพ (ม. 1564)

2. สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง

สิทธิของบิดามารดาและผู้ปกครองในการที่จะกำหนดที่อยู่ ลงโทษ ใช้งาน ตามสมควร มีสิทธิเรียกเด็กคืนจากผู้กักกันบุตรไว้อย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย (ม. 1567)

3. สิทธิในการมีส่วนร่วม

ให้เด็กมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง ดังต่อไปนี้

3.1) สิทธิของบุตรนอกสมรส หากผู้เป็นบิดาผู้ให้กำเนิดจะจดทะเบียนรับรองเด็กนั้นว่าเป็นบุตรของตนตามกฎหมาย ต้องได้รับการยินยอมจากเด็กและมารดา ถ้าเด็กนั้นยังไร้เดียงสาหรือเป็นเด็กเล็กเกินไป เจ้าหน้าที่จะไม่จดทะเบียนให้ นอกจากจะมีคำพิพากษาของศาล มาตรา 1548 สิทธิในการให้ความยินยอมของเด็กนี้เป็นสิทธิเฉพาะตัว มารดาของเด็กจะใช้อำนาจในฐานะเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมลงนามแทนเด็กไม่ได้

3.2) สิทธิของบุตรบุญธรรม ในการจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ถ้าเด็กอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปี กฎหมายกำหนดให้เด็กต้องยินยอมด้วย มาตรา 1598/20 หรือเมื่อเป็นบุตรบุญธรรม แล้วหากมีเหตุที่จะเลิกจากการเป็นบุตรบุญธรรมกัน ผู้เยาว์ที่อายุ 15 ปี บริบูรณ์มีสิทธิฟ้องเพื่อขอเลิกได้ โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ใด (มาตรา 1598/35)

3.3) สิทธิของผู้เยาว์ที่อยู่ในความปกครองของผู้อื่น การที่เด็กไม่มีบิดามารดา หรือมีแต่บิดามารดาถูกถอนอำนาจการปกครองแล้วศาลตั้งบุคคลอื่นเป็นผู้ปกครอง ผู้ที่เป็นผู้ปกครองมีอำนาจจัดการทรัพย์สินของเด็ก แต่หากเด็กมีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปีบริบูรณ์ ผู้ปกครองจะทำกิจการที่สำคัญในการจัดการทรัพย์สินของเด็กต้องปรึกษาหารือเด็กก่อน และหากจัดการผิดพลาดเสียหาย ผู้ปกครองก็ยังคงรับผิดชอบ จะอ้างความยินยอมของเด็กเพื่อปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้ (มาตรา 1598/5)

การที่บิดามารดาหย่ากัน และตกลงกันไม่ได้ว่าจะให้เด็กอยู่ในอำนาจปกครองของฝ่ายใด ศาลจะเป็นผู้ชี้ขาด โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพ ความผาสุก และประโยชน์ของเด็กเป็นสำคัญ (มาตรา 1520)

การปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปราม

การค้าประเวณี พ.ศ. 2539 (ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและครอบครัว กระทรวงศึกษาธิการ, อ้างแล้ว, หน้า 28-31)

ในกรณีที่เด็กและเยาวชนถูกล่อลวง ชักพา หรือบีบบังคับให้ค้าประเวณี และต้องกระทำไปเพราะเหตุถูกบังคับ หรือตกอยู่ภายใต้อำนาจหรืออิทธิพลที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือขัดขืนได้ เช่น ตกอยู่ภายใต้อำนาจการครอบงำ กักขังของเจ้าของสถานค้าประเวณี ได้แก่ พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง ผู้ควบคุมดูแลสถานค้าประเวณี (แมงดา) เด็กและเยาวชนนั้นไม่มีความผิด (ม.6)

กรณีที่ชายที่ใช้บริการของสถานค้าประเวณีกับบุคคลอายุไม่เกินสิบแปดปีไม่ว่าจะยินยอมหรือไม่ก็ตามมีความผิดทางอาญามีโทษจำคุก 1-3 ปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นถึงหกหมื่นบาท และถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่ง เป็นการกระทำแก่เด็กอายุไม่เกินสิบห้าปี ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงหกปี และปรับตั้งแต่สี่หมื่นถึงหนึ่งแสนสองหมื่นบาท (มาตรา 8)

ผู้ทำการเป็นธุระจัดหา ล่อหรือชักพาผู้มีอายุไม่เกิน 15 ปี หรือระหว่าง 15-18 ปี มีความผิดทางอาญามีโทษปรับและจำคุก (ม.9)

บิดา มารดา หรือผู้ปกครองที่รู้เห็นเป็นใจในการให้บุตรหรือผู้อยู่ในปกครองของตนไปค้าประเวณีต้องรับโทษทางอาญาและถูกถอนอำนาจการปกครองด้วย (ม.10 และ ม.13)

การคุ้มครองสิทธิเด็กตามพระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันและปราบปราม

การค้าหญิงและเด็ก (ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กและครอบครัว กระทรวงศึกษาธิการ, อ้างแล้ว, หน้า 31)

1. กำหนดโทษทางอาญาแก่ผู้ที่กระทำ ผู้เตรียม และผู้สมคบกันกระทำความผิดเกี่ยวกับการค้าหญิงหรือเด็กไว้

มาตรา 5-7 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2540 มีบทบัญญัติกำหนดโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำ ผู้เตรียมการ ผู้สมคบกันกระทำความผิดเกี่ยวกับการค้าหญิงหรือเด็ก ซื่อขาย จำหน่าย พามาจาก หรือไปส่งยังที่ใด ช่างหน่วงเหนี่ยว หรือกักขัง ซึ่งหญิงหรือเด็ก หรือเพื่อตอบสนองความใคร่ของผู้อื่น เพื่อการอนาจารหรือเพื่อแสวงหาประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบ สำหรับตนเอง หรือผู้อื่น

2. กำหนดให้รัฐต้องช่วยเหลือตามความเหมาะสม หึงหรือเด็กซึ่งเป็นผู้เสียหาย และตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้าหึงและเด็ก โดยกำหนดไว้ในมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหึงและเด็ก พ.ศ. 2540 ให้รัฐให้ความช่วยเหลือตามความเหมาะสมแก่หึงหรือเด็กซึ่งเป็นผู้เสียหาย ในเรื่องอาหาร ที่พัก และการส่งกลับไปยังประเทศเดิมหรือภูมิลำเนา การส่งหึงหรือเด็กไปรับการดูแล ในสถานแรกรับตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี สถานแรกรับเด็กตามกฎหมายว่าด้วยสวัสดิภาพเด็กและเยาวชนหรือสถานสงเคราะห์อื่น

กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็ก คือการประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 294 พ.ศ. 2515 โดยมีสาระที่สำคัญดังนี้ (สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (สคช.) จังหวัดเชียงใหม่, 2542, หน้า 83-87)

1. ด้านสงเคราะห์

เด็กที่ไม่มีบิดามารดาหรือผู้ปกครอง เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กพลัดหลง เด็กพิการ ทางร่างกาย สมอ่ง สติปัญญา หรือจิตใจ เด็กที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองให้ความอุปการะ เลี้ยงดูไม่เหมาะสม หรือไม่สามารภให้ความอุปการะเลี้ยงดูเพราะบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ถูกจำคุก กักขัง พิการ ทูพพลภาพ ป่วยทางร่างกายหรือทางจิตใจ เด็กดังกล่าวพึงได้รับการสงเคราะห์ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ โดยการช่วยเหลือครอบครัวของเด็กให้สามารถเลี้ยงดูเด็กได้ตามควรแก่อัธภาพ มอบเด็กให้อยู่ในความอุปการะของบุคคลอื่น หรือสถานเลี้ยงเด็กหรือสถานสงเคราะห์เด็กของทางราชการหรือเอกชน

2. ด้านการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก

เด็กที่มีปัญหาทางความประพฤติ ประพฤติตนไม่สมควร ไม่เหมาะสม และ บิดามารดาหรือผู้ปกครอง ไม่สามารถควบคุมความประพฤติดูแล ว่ากล่าวตักเตือนได้ ให้ส่งเด็กไปอยู่ในความปกครองดูแลของบุคคลหรือองค์การที่เหมาะสมหรือส่งเด็กไปยัง สถานคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก

3. การปฏิบัติต่อเด็ก

ห้ามมิให้ทอดทิ้งเด็ก โฆษณาเพื่อรับเด็กหรือยกเด็กให้บุคคลอื่น เว้นแต่เพื่อ ประโยชน์ของทางราชการและห้ามซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนเด็ก บิดามารดาหรือผู้ปกครองดูแล ต้องเลี้ยงดูอบรมและให้ความเอาใจใส่แก่เด็กอย่างสมควรและเหมาะสม

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 มีสาระในหมวด 2 หมวด 3 และหมวด 4 ดังนี้

หมวด 2 การปฏิบัติต่อเด็ก

มาตรา 22 การปฏิบัติต่อเด็กไม่ว่ากรณีใด ให้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญและไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม

การกระทำใดเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็ก หรือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อเด็กหรือไม่ ให้พิจารณาตามแนวทางที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 23 ผู้ปกครองต้องให้การอุปการะเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน และพัฒนาเด็กที่อยู่ในปกครองดูแลของตนตามสมควรแก่ชนบทรอบรู้ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำตามที่กำหนดในกฎกระทรวง และต้องคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กที่อยู่ในความปกครองดูแลของตนมิให้ตกอยู่ในสภาวะอันน่าจะเกิดอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ

มาตรา 24 ปลัดกระทรวง ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้อำนวยการเขต นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ หรือผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ไม่ว่าเด็กจะมีผู้ปกครองหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งมีอำนาจและหน้าที่ดูแลและตรวจสอบสถานรับเลี้ยงเด็ก สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครองสวัสดิภาพ สถานพัฒนาและฟื้นฟู และสถานพินิจที่ตั้งอยู่ในเขตอำนาจ แล้วรายงานผลการตรวจสอบให้คณะกรรมการคุ้มครองเด็กกรุงเทพมหานคร หรือคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัด แล้วแต่กรณีเพื่อทราบและให้มีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 25 ผู้ปกครองต้องไม่กระทำการดังต่อไปนี้

- (1) ทอดทิ้งเด็กไว้ในสถานรับเลี้ยงเด็กหรือสถานพยาบาลหรือไว้กับบุคคลที่รับจ้างเลี้ยงเด็กหรือที่สาธารณะหรือสถานที่ใด โดยเจตนาที่จะไม่รับเด็กกลับคืน
- (2) ละทิ้งเด็กไว้ ณ สถานที่ใดๆ โดยไม่จัดให้มีการป้องกันดูแลสวัสดิภาพหรือให้การเลี้ยงดูที่เหมาะสม
- (3) จงใจหรือประมาทเลินเล่อไม่ให้อาหารที่จำเป็นแก่เด็ก การดำรงชีวิตหรือสุขภาพอนามัยจนน่าจะเกิดอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจของเด็ก
- (4) ปฏิบัติต่อเด็กในลักษณะที่เป็นการขัดขวางการเจริญเติบโตหรือพัฒนาการของเด็ก
- (5) ปฏิบัติต่อเด็กในลักษณะที่เป็นการเลี้ยงดูโดยมิชอบ

มาตรา 26 ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายอื่น ไม่ว่าเด็กจะยินยอมหรือไม่ ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการดังต่อไปนี้

- (1) กระทำหรือละเว้นการกระทำอันเป็นการทารุณกรรมต่อร่างกายหรือจิตใจของเด็ก
- (2) จงใจหรือละเลยไม่ทำให้สิ่งจำเป็นแก่การดำรงชีวิตหรือการรักษาพยาบาลแก่เด็กที่อยู่ในความดูแลของตน จนน่าจะเกิดอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจของเด็ก
- (3) บังคับ ชูเชิญ ใช้ ชักจูง ยุยง ส่งเสริม หรือยินยอมให้เด็กประพฤติตนไม่สมควรหรือน่าจะทำให้เด็กมีความประพฤติดังต่อการกระทำผิด
- (4) โฆษณาทางสื่อมวลชนเผยแพร่ด้วยประการใด เพื่อรับเด็กหรือยกเด็กให้แก่บุคคลอื่นที่มีโชติชัยของเด็ก เว้นแต่เป็นการกระทำของทางราชการหรือได้รับอนุญาตจากทางราชการแล้ว
- (5) บังคับ ชูเชิญ ใช้ ชักจูง ยุยง ส่งเสริม ยินยอม หรือกระทำด้วยประการใด ให้เด็กไปเป็นขอทาน เด็กเร่ร่อน หรือใช้เด็กเป็นเครื่องมือในการขอทานหรือการกระทำผิด หรือกระทำด้วยประการอันใดเป็นการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากเด็ก
- (7) บังคับ ชูเชิญ ใช้ ชักจูง ยุยง ส่งเสริม หรือยินยอมให้เด็กเล่นกีฬาหรือให้กระทำการใดเพื่อแสวงหาประโยชน์ทางการค้า อันมีลักษณะเป็นการขัดขวางต่อการเจริญเติบโตหรือพัฒนาการของเด็กหรือมีลักษณะเป็นการทารุณกรรมต่อเด็ก
- (8) ใช้หรือยินยอมให้เด็กเล่นการพนัน ไม่ว่าชนิดใดหรือเข้าไปในสถานที่เล่นการพนัน สถานค้าประเวณี หรือสถานที่ที่ห้ามเด็กเข้า
- (9) บังคับ ชูเชิญ ใช้ ชักจูง ยุยง ส่งเสริม หรือยินยอมให้เด็กแสดงหรือกระทำการอันมีลักษณะลามกอนาจาร ไม่ว่าจะเป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งค่าตอบแทนหรือเพื่อการใด
- (10) จำหน่าย แลกเปลี่ยน หรือสุราหรือบุหรี่แก่เด็ก เว้นแต่การปฏิบัติทางการแพทย์

ถ้ากระทำความผิดตามวรรคหนึ่งมีโทษตามกฎหมายอื่นที่หนักกว่าก็ให้ลงโทษตามกฎหมายนั้น

มาตรา 27 ห้ามมิให้ผู้ใดโฆษณาหรือเผยแพร่ทางสื่อมวลชนหรือสื่อสารสนเทศประเภทใดซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กหรือผู้ปกครอง โดยเจตนาที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่จิตใจ ชื่อเสียง เกียรติคุณ หรือสิทธิประโยชน์อื่นใดของเด็ก หรือเพื่อแสวงหาประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่นโดยมิชอบ

มาตรา 28 ในกรณีผู้ปกครองตกอยู่ในสภาพไม่อาจให้อุปการะเลี้ยงดู อบรม สั่งสอน และพัฒนาเด็กได้ไม่ว่าด้วยเหตุใด หรือผู้ปกครองกระทำการอันใดอันน่าจะเกิดอันตราย ต่อสวัสดิภาพหรือขัดขวางต่อความเจริญเติบโตหรือพัฒนาการของเด็ก หรือให้การเลี้ยงดู โดยมีขอบ หรือมีเหตุจำเป็นอื่นใดเพื่อประโยชน์ในการสงเคราะห์ หรือการคุ้มครอง สวัสดิภาพเด็ก หรือป้องกันมิให้เด็กได้รับอันตราย หรือถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องดำเนินการให้การสงเคราะห์หรือการคุ้มครองสวัสดิภาพ ตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 29 ผู้ใดพบเห็นเด็กตกอยู่ในสภาพจำต้องได้รับการสงเคราะห์ หรือ การคุ้มครองสวัสดิภาพตามหมวด 3 และหมวด 4 จะต้องให้การช่วยเหลือเบื้องต้นและแจ้ง ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ตามมาตรา 24 โดยมีชักช้า

แพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ที่รับตัวเด็กรักษาพยาบาล ครู อาจารย์ หรือนายจ้าง ซึ่งมีหน้าที่ดูแลเด็กที่เป็นศิษย์ หรือ ลูกจ้างจะต้องรายงานให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ตามมาตรา 24 หรือพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจ โดยมีชักช้า หากเป็นที่ปรากฏชัด หรือน่าสงสัยว่าเด็กถูกทารุณกรรม หรือเจ็บป่วยเนื่องจากการเลี้ยงดูโดยมิชอบ

การแจ้งหรือการรายงานตามมาตรานี้ เมื่อได้กระทำโดยสุจริตย่อมได้รับความคุ้มครองและไม่ต้องรับผิดชอบทั้งทางแพ่ง ทางอาญาหรือทางปกครอง

มาตรา 30 เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ตามหมวด 3 และหมวด 4 มีอำนาจและหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) เข้าไปในเคหสถาน สถานที่ใดๆ หรือพาหนะใดๆ ในระหว่างเวลา พระอาทิตย์ขึ้นถึงพระอาทิตย์ตก เพื่อตรวจค้นในกรณีมีเหตุอันควรสงสัยว่ามีการกระทำความทารุณกรรมเด็ก มีการกักขัง หรือเลี้ยงดูโดยมิชอบ แต่ในกรณีมีเหตุอันควรเชื่อว่าหากไม่ดำเนินการ ในทันใดเด็กอาจได้รับอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ หรือถูกนำพาไปที่อื่นซึ่งยากแก่การติดตามช่วยเหลือ ก็ให้มีอำนาจเข้าไปในเวลาภายหลังพระอาทิตย์ตกได้

(2) ชักถามเด็กเมื่อมีเหตุอันควรสงสัยว่าเด็กจำต้องได้รับการสงเคราะห์ หรือการคุ้มครองสวัสดิภาพในกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แก่การสงเคราะห์และการคุ้มครอง สวัสดิภาพเด็ก อาจนำตัวเด็กไปยังที่ทำการของพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก และครอบครัว รวมทั้งบุคคลที่เด็กอาศัยอยู่ ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยมีชักช้า แต่ทว่ากรณีใด จะกักตัวเด็กไว้นานเกินกว่าสิบสองชั่วโมงไม่ได้ เมื่อพ้นระยะเวลาดังกล่าวให้ปฏิบัติตาม

ระหว่างที่เด็กอยู่ในความดูแลจะต้องให้การอุปการะเลี้ยงดูและหากเจ็บป่วยจะต้องให้การรักษาพยาบาล

(3) มีหนังสือเรียกผู้ปกครอง หรือบุคคลอื่นใดมาให้ด้วยคำขอเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ ความประพฤติ สุขภาพ และความสัมพันธ์ในครอบครัวของเด็ก

(4) ออกคำสั่งเป็นหนังสือให้ผู้ปกครองของเด็ก นายจ้างหรือผู้ประกอบการเจ้าของหรือผู้ครอบครองสถานที่ที่เด็กทำงานหรือเลขทำงาน อาศัยหรือเคยอาศัยอยู่ เจ้าของหรือผู้ครอบครองหรือผู้ดูแลสถานศึกษาเด็กกำลังศึกษาหรือเคยศึกษา หรือผู้ปกครองสวัสดิภาพ ส่งเอกสารหรือหลักฐานเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ การศึกษา การทำงาน หรือความประพฤติของเด็กมาให้

(5) เข้าไปในสถานที่อยู่อาศัยของผู้ปกครอง สถานที่ประกอบการของนายจ้างของเด็ก สถานศึกษาของเด็ก หรือสถานที่ที่เด็กมีความเกี่ยวข้องด้วย ในระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นถึงพระอาทิตย์ตกเพื่อสอบถามบุคคลที่อยู่ในที่นั้น และรวบรวมข้อมูลหรือหลักฐานเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การเลี้ยงดู อุปนิสัย และความประพฤติของเด็ก

(6) มอบตัวเด็กให้แก่ผู้ปกครองพร้อมกับคำแนะนำหรือตักเตือนผู้ปกครองให้ดูแลและอุปการะเลี้ยงดูเด็กในทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาในทางที่เหมาะสม

(7) ทำรายงานเกี่ยวกับตัวเด็กเพื่อมอบให้แก่สถานแรกรับในกรณีมีการส่งเด็กไปยังสถานแรกรับ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อมีการร้องขอ

เด็กที่อยู่ในความดูแลของพนักงานเจ้าหน้าที่จะต้องได้รับการอุปการะเลี้ยงดู และได้รับการศึกษาที่เหมาะสม และก่อนที่จะจัดให้เด็กเข้าอยู่ในสถานรับเลี้ยงเด็ก สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครองสวัสดิภาพ และสถานพัฒนาและฟื้นฟู จะต้องปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์และการแพทย์ก่อนเท่าที่สามารถทำได้

ในการปฏิบัติหน้าที่ตาม (1) (2) และ (5) พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องแสดงบัตรประจำตัวก่อนและให้บุคคลที่เกี่ยวข้องอำนวยความสะดวกตามสมควร

บัตรประจำตัวพนักงานเจ้าหน้าที่ให้เป็นไปตามแบบที่รัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา 31 ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ให้พนักงานเจ้าหน้าที่เป็น
เจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

หมวด 3 การสงเคราะห์เด็ก

มาตรา 32 เด็กที่พึงได้รับการสงเคราะห์ได้แก่

- (1) เด็กเร่ร่อน หรือเด็กกำพร้า
- (2) เด็กที่ถูกทอดทิ้งหรือพลัดหลง ณ ที่ใดที่หนึ่ง
- (3) เด็กที่ผู้ปกครองไม่สามารถอุปการะเลี้ยงดูได้ด้วยเหตุใดๆ เช่น ถูกจำคุก
กักขัง พิการ ทูพพลภาพ เจ็บป่วยเรื้อรัง ยากจน เป็นผู้เยาว์ หย่า ถูกทิ้งร้าง เป็นโรคจิต
หรือโรคประสาท
- (4) เด็กที่ผู้ปกครองมีพฤติกรรมหรือประกอบอาชีพไม่เหมาะสม
อันส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทางร่างกายหรือจิตใจของเด็กที่อยู่ในความปกครองดูแล
- (5) เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูโดยมิชอบ ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกระทำ
หรือแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ ถูกทารุณกรรม หรือตกอยู่ในภาวะอื่นใดอันเป็นสาเหตุ
ให้เด็กมีความประพฤติดีเสื่อมเสียในทางศีลธรรมอันดีหรือเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่กาย
หรือจิตใจ
- (6) เด็กพิการ
- (7) เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบาก
- (8) เด็กที่อยู่ในสภาพที่จำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 33 ในกรณีพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 24
ได้รับแจ้งจากบุคคลตามมาตรา 29 หรือพบเห็นเด็กที่พึงได้รับการสงเคราะห์ตามมาตรา 32
ให้พิจารณาให้การสงเคราะห์ตามวิธีการที่เหมาะสม ดังต่อไปนี้

- (1) ให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์แก่เด็กและครอบครัวหรือบุคคลที่อุปการะ
เลี้ยงดูเด็กเพื่อให้สามารถอุปการะเลี้ยงดูเด็กได้ตามมาตรา 23
- (2) มอบเด็กให้อยู่ในความอุปการะของบุคคลที่เหมาะสมและยินยอมรับเด็ก
ไว้อุปการะเลี้ยงดูตามระยะเวลาที่เห็นสมควร แต่ต้องไม่เกินหนึ่งเดือน ในกรณีที่ไม่มี
ดำเนินการตาม (1) ได้
- (3) ดำเนินการเพื่อให้เด็กได้เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่นตามกฎหมาย
ว่าด้วยการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม
- (4) ส่งเด็กเข้ารับการอุปการะในครอบครัวอุปถัมภ์หรือสถานรับเลี้ยงเด็ก
ที่เหมาะสมและยินยอมรับเด็กไว้อุปการะ

(5) ส่งเด็กเข้ารับการอุปการะในสถานแรกรับ

(6) ส่งเด็กเข้ารับการอุปการะในสถานสงเคราะห์

(7) ส่งเด็กเข้าศึกษาหรือฝึกหัดอาชีพ หรือส่งเด็กเข้าบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ หรือฝึกหัดอาชีพในสถานพัฒนาและฟื้นฟู หรือส่งเด็กเข้าศึกษากล่อมเกลาคิดใจโดยใช้หลักศาสนาในวัดหรือสถานที่ทางศาสนาอื่น ยินยอมรับเด็กไว้

วิธีให้การสงเคราะห์ตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามระเบียบที่ปลัดกระทรวงกำหนด และไม่ว่ากรณีใดๆ การดำเนินการให้การสงเคราะห์ตาม (4) (5) (6) หรือ (7) ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง ความยินยอมดังกล่าวต้องทำเป็นหนังสือตามแบบที่ปลัดกระทรวงกำหนด หรือยินยอมด้วยวาจาต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคน ในกรณีที่ผู้ปกครองไม่ให้ความยินยอมโดยไม่มีเหตุอันควร หรือไม่อาจให้ความยินยอมได้ ให้ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วแต่กรณี มีอำนาจส่งเด็กเข้ารับการสงเคราะห์ตามวิธีการดังกล่าวได้ ทั้งนี้ ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัดต้องฟังรายงานและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์และการแพทย์ก่อน

ให้ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วแต่กรณี มีอำนาจกำหนดระยะเวลาในการสงเคราะห์เด็กตาม (4) (5) (6) หรือ (7) แต่ถ้ามีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปอาจขยายหรือย่นระยะเวลาที่กำหนดไว้แล้วตามแต่เห็นสมควร ในระหว่างระยะเวลาดังกล่าวให้พนักงานเจ้าหน้าที่รับดำเนินการจัดให้เด็กสามารถกลับไปอยู่ในความปกครองของผู้ปกครองโดยมิชักช้า

ในกรณีเด็กอยู่ระหว่างการรับการสงเคราะห์ ถ้าผู้ปกครองร้องขอและแสดงให้เห็นว่าสามารถปกครองดูแลและอุปการะเลี้ยงดูเด็กได้ ให้ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วแต่กรณี สั่งให้เด็กพ้นจากการสงเคราะห์และมอบตัวเด็กให้แก่ผู้ปกครองรับไปปกครองดูแลได้ แม้ว่าจะไม่ครบกำหนดระยะเวลาในการสงเคราะห์ก็ตาม

ในกรณีที่บุคคลที่ได้รับการสงเคราะห์มีอายุครบสิบแปดปีบริบูรณ์ แต่ยังคงอยู่ในสภาพที่จำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ต่อไป ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วแต่กรณี อาจสั่งให้บุคคลนั้นได้รับการสงเคราะห์ต่อไปจนอายุยี่สิบปีบริบูรณ์ก็ได้ แต่ถ้ามีเหตุจำเป็นต้องให้การสงเคราะห์ต่อไปอีกและบุคคลนั้นมีได้กีดกัน ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วแต่กรณี อาจสั่งให้สงเคราะห์บุคคลนั้นต่อไปตามความจำเป็นและสมควร แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกินเวลาที่บุคคลนั้นมีอายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์

มาตรา 34 ผู้ปกครองหรือญาติของเด็กอาจนำเด็กไปขอรับการสงเคราะห์ที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ หรือสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด หรือสถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานพัฒนาและฟื้นฟูของเอกชน เพื่อขอรับการสงเคราะห์ได้

กรณีการนำเด็กมาขอรับการสงเคราะห์ที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ หรือสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด ถ้าเป็นเด็กที่จำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ให้พนักงานเจ้าหน้าที่พิจารณาให้การสงเคราะห์ที่เหมาะสม ตามมาตรา 33 แต่ในกรณีที่พนักงานที่ยังไม่สามารถหาวิธีการสงเคราะห์ที่เหมาะสมตามมาตรา 33 ได้จะส่งเด็กไปยังสถานแรกรับก่อนก็ได้

กรณีการนำเด็กมาขอรับการสงเคราะห์ที่สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ หรือสถานพัฒนาและฟื้นฟูของเด็กเอกชน ให้ผู้ปกครองสวัสดิภาพรายงานข้อมูลเกี่ยวกับเด็กต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อพิจารณาดำเนินการตามวรรคสองต่อไป

มาตรา 35 เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 24 พบเห็นเด็กที่พึงได้รับการสงเคราะห์ตามมาตรา 32 (1) และ (2) หรือได้รับแจ้งเหตุจากบุคคลตามมาตรา 29 ให้สอบถามเพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก ถ้าเด็กเจ็บป่วยหรือจำเป็นต้องตรวจสอบสุขภาพ หรือเป็นเด็กพิการต้องรีบจัดให้มีการตรวจทางร่างกายและจิตใจทันที หากเป็นเด็กที่จำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ก็ให้พิจารณาให้การสงเคราะห์ตามมาตรา 33 และไม่มีกรณีใดให้พยายามดำเนินการเพื่อให้เด็กสามารถกลับไปอยู่กับครอบครัวโดยเร็ว แต่หากปรากฏว่าสภาพครอบครัว หรือสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะที่จะให้เด็กกลับไปอยู่กับครอบครัว และมีเหตุจำเป็นที่จะต้องให้การคุ้มครองสวัสดิภาพแก่เด็ก พนักงานเจ้าหน้าที่จะใช้มาตรการคุ้มครองสวัสดิภาพแก่เด็กตามหมวด 4 ก็ได้

มาตรา 36 ในระหว่างที่เด็กได้รับการสงเคราะห์ตามมาตรา 33 (2) หรือ (6) หากปรากฏว่าเป็นเด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำผิดและพึงได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพให้ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วแต่กรณี มีอำนาจสั่งให้ใช้มาตรการคุ้มครองสวัสดิภาพแก่เด็กตามหมวด 4 ได้

มาตรา 37 เมื่อสถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ หรือสถานพัฒนาและฟื้นฟูได้รับตัวเด็กไว้ตามมาตรา 33 (5) (6) หรือ (7) ให้ผู้ปกครองสวัสดิภาพรีบสืบเสาะและพินิจเกี่ยวกับตัวเด็กและครอบครัว และเสนอความเห็นเกี่ยวกับวิธีการสงเคราะห์หรือคุ้มครองสวัสดิภาพแก่เด็กแต่ละคนพร้อมด้วยประวัติไปยังปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วแต่กรณี โดยมีคำสั่งให้ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งการตามที่เห็นสมควรต่อไป

มาตรา 38 ในกรณีที่ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งให้เด็กเข้ารับ
การสงเคราะห์โดยผู้ปกครองไม่ยินยอมตามมาตรา 33 วรรคสอง กรณีผู้ปกครองไม่เห็นด้วย
กับข้อกำหนดระยะเวลาตามมาตรา 33 วรรคสาม หรือกรณีที่ผู้ปกครองยื่นคำร้องขอรับเด็ก
ไปปกครองดูแลเอง แต่ได้รับการปฏิเสธจากปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด
ตามมาตรา 33 วรรคสี่ ผู้ปกครองย่อมมีสิทธินำคดีไปสู่ศาลตามมาตรา 4 ในเขตท้องที่นั้น
ภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันรับทราบคำสั่ง

มาตรา 39 ในกรณีที่ผู้ปกครองซึ่งได้รับเด็กกลับมาอยู่ในความดูแล มีพฤติการณ์
น่าเชื่อว่าจะให้การเลี้ยงดูโดยมิชอบแก่เด็กอีก ให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครอง
สวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 24 ให้คำแนะนำแก่ผู้ปกครอง หากผู้ปกครองไม่ปฏิบัติตาม
คำแนะนำก็ให้ยื่นคำขอต่อปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอหรือปลัดอำเภอ
ผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ แล้วแต่กรณี เพื่อเรียกผู้ปกครองมาทำทัณฑ์บน
ว่าจะไม่กระทำการใดอันมีลักษณะเป็นการให้การเลี้ยงดูโดยมิชอบแก่เด็กอีก และให้
วางประกันไว้เป็นจำนวนเงินตามสมควรแก่ฐานานุรูป แต่จะเรียกประกันไว้ได้ไม่เกิน
ระยะเวลาสองปี ถ้ากระทำผิดทัณฑ์บนให้รับเงินประกันเป็นกองทุนคุ้มครองเด็กตามมาตรา 69
การให้คำแนะนำหรือการเรียกประกันให้คำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครอง
และประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ

หมวด 4 การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก

มาตรา 40 เด็กที่พึงได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพได้แก่

- (1) เด็กที่ถูกทารุณกรรม
- (2) เด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด
- (3) เด็กที่อยู่ในสภาพที่จำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพตามที่กำหนด

ในกฎกระทรวง มาตรา 41 ผู้ใดพบเห็นหรือประสบพฤติการณ์ที่น่าเชื่อว่าจะมีการกระทำ
ทารุณกรรมต่อเด็ก ให้รีบแจ้งหรือรายงานต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครอง
หรือตำรวจ หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 24

เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครอง
สวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 24 ได้รับการแจ้งเหตุตามวรรคหนึ่ง หรือเป็นผู้พบเห็น
หรือประสบพฤติการณ์ที่น่าเชื่อว่าจะมีการกระทำทารุณกรรมต่อเด็กในสถานที่ใด ให้มีอำนาจ
เข้าตรวจค้นและมีอำนาจแยกตัวจากเด็กครอบครัวของเด็กเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก
โดยเร็วที่สุด

การแจ้งหรือการรายงานตามมาตรา ๓ เมื่อใดกระทำโดยสุจริตย่อมได้รับความคุ้มครองและไม่ต้องรับผิดทั้งทางแพ่ง ทางอาญาหรือทางปกครอง

มาตรา ๔๒ การดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา ๔๑ วรรคสอง ต้องรับจัดให้มีการตรวจรักษาทางร่างกายและจิตใจทันที ถ้าพนักงานเจ้าหน้าที่เห็นสมควร ต้องสืบเสาะและพินิจเกี่ยวกับเด็กและครอบครัวเพื่อหาวิธีการคุ้มครองสวัสดิภาพที่เหมาะสมแก่เด็ก ก็อาจส่งตัวเด็กไปสถานแรกรับก่อนได้หรือถ้าจำเป็นต้องให้การสงเคราะห์ ก็ให้พิจารณาให้การสงเคราะห์ตามมาตรา ๓๓ และถ้าจำเป็นต้องให้การฟื้นฟูสภาพจิตใจ ก็ให้รับส่งเด็กไปยังสถานพัฒนาและฟื้นฟู

การส่งเด็กไปสถานแรกรับ สถานพัฒนาและฟื้นฟู หรือสถานที่อื่นใดตามวรรคหนึ่ง ระหว่างการสืบเสาะและพินิจเพื่อหาวิธีการคุ้มครองสวัสดิภาพที่เหมาะสม ให้กระทำได้ไม่เกินเจ็ดวัน แต่ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นและสมควรเพื่อประโยชน์ของเด็กพนักงานเจ้าหน้าที่หรือพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอต่อศาลตามมาตรา ๕ เพื่อมีคำสั่งขยายระยะเวลาออกไปรวมแล้วไม่เกินสามสิบวันก็ได้

มาตรา ๔๓ กรณีผู้ปกครองหรือญาติเด็กเป็นผู้ถูกระงับการคุ้มครองต่อเด็ก ถ้ามีการฟ้องคดีอาญาแก่ผู้กระทำผิดและมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ถูกฟ้องนั้นจะกระทำความผิดต่อเด็กอีก ก็ให้ศาลที่พิจารณาคดีมีอำนาจกำหนดมาตรการคุ้มครองความปลอดภัยผู้ถูกฟ้องนั้น ห้ามเข้าเขตกำหนดหรือห้ามเข้าใกล้ตัวเด็กในระยะเวลาที่ศาลกำหนด เพื่อป้องกันมิให้กระทำการดังกล่าว และจะสั่งให้ผู้ถูกฟ้องนั้นทำทัณฑ์บนตามวิธีการที่กำหนดไว้ตามมาตรา ๔๖ และมาตรา ๔๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญาด้วยก็ได้

หากยังไม่มีการฟ้องคดีอาญาหรือไม่ฟ้องคดีอาญาแต่มีพฤติการณ์น่าเชื่อว่าจะมีการกระทำความผิดต่อเด็กอีก ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา ๔๒ หรือพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอต่อศาลตามมาตรา ๕ เพื่อออกคำสั่งมิให้กระทำการดังกล่าวโดยกำหนดมาตรการคุ้มครองความปลอดภัย และเรียกประกันด้วยก็ได้

ในกรณีตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง หากศาลเห็นว่ามีความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อคุ้มครองเด็กมิให้ถูกกระทำความผิดต่อเด็กอีก ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งให้ตำรวจจับกุมผู้ที่เชื่อว่าจะกระทำความผิดต่อเด็กมาถ่วงไว้มีกำหนดครั้งละไม่เกินสามสิบวัน

การพิจารณาออกคำสั่งหรือการเรียกประกันตามมาตรา ๓ ให้คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ

มาตรา 44 เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 24 พบเห็นหรือได้รับแจ้งจากผู้พบเห็นเด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำผิดให้สอบถามเด็กและดำเนินการหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวเด็ก รวมทั้งสภาพความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความเป็นอยู่ การเลี้ยงดู อุปนิสัย และความประพฤติของเด็กเพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก และถ้าเห็นว่า จำเป็นต้องคุ้มครองสวัสดิภาพแก่เด็กโดยวิธีส่งเข้าสถานคุ้มครองสวัสดิภาพหรือสถานพัฒนา และฟื้นฟู ก็ให้เสนอประวัติพร้อมความเห็นไปยังปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วแต่กรณี เพื่อพิจารณาส่งให้ใช้วิธีการคุ้มครองสวัสดิภาพที่เหมาะสมแก่เด็ก

ในกรณีพนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กมาตรา 54 เห็นว่า เด็กจำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ ก็ให้พิจารณาให้การสงเคราะห์ตามมาตรา 33 แต่ถ้าเห็นว่า ยังไม่สมควรส่งตัวเด็กไปยังสถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครองสวัสดิภาพ หรือสถานพัฒนาและฟื้นฟูก็มอบตัวเด็กแก่ผู้ปกครองหรือบุคคลที่ยินยอมรับเด็กไปปกครองดูแล โดยอาจแต่งตั้งผู้คุ้มครองสวัสดิภาพแก่เด็กในมาตรา 48 หรือไม่ก็ได้ และเมื่อได้ปรึกษาหารือร่วมกับผู้ปกครองหรือบุคคลที่จะรับเด็กไปปกครองดูแลแล้วอาจจะวางข้อกำหนด เพื่อป้องกันมิให้เด็กมีความประพฤติเสียหาย หรือเสี่ยงต่อการกระทำผิดโดยให้ผู้ปกครอง หรือบุคคลรับเด็กไปปกครองดูแลต้องปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อตามความเหมาะสม ดังต่อไปนี้

(1) รมัดระวังมิให้เด็กเข้าไปในสถานที่หรือท้องที่ใดอันจูงใจให้เด็กประพฤติดน ไม่สมควร

(2) รมัดระวังมิให้เด็กออกนอกสถานที่อยู่อาศัยในเวลากลางคืน เว้นแต่มี เหตุจำเป็นหรือไปกับผู้ปกครอง

(3) รมัดระวังมิให้เด็กคบหาสมาคมกับบุคคลหรือคณะบุคคลที่จะชักนำ ไปในทางเสื่อมเสีย

(4) รมัดระวังมิให้เด็กกระทำการใดอันเป็นเหตุให้เด็กประพฤติเสียหาย

(5) จัดให้เด็กได้รับการศึกษาอบรมตามสมควรแก่อายุ สติปัญญา และความสนใจ ของเด็ก

(6) จัดให้เด็กได้ประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัดและความสนใจของเด็ก

(7) จัดให้เด็กกระทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองทางด้านคุณธรรม จริยธรรม และ บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

หากปรากฏว่าผู้ปกครองหรือผู้รับเด็กไว้ปกครองดูแลและเลยไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดของพนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กตามมาตรา 24 ก็ให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือผู้มีหน้าที่คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กได้รับเด็กกลับไปดูแล

มาตรา 45 ห้ามมิให้เด็กซื้อหรือเสพสุราหรือบุหรี่ หรือเข้าไปในสถานที่เฉพาะเพื่อการจำหน่ายหรือเสพสุราหรือบุหรี่ หากฝ่าฝืนให้พนักงานเจ้าหน้าที่สอบถามเด็กเพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับเด็กและมีหนังสือเรียกผู้ปกครองมาร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือว่ากล่าวตักเตือน ให้ทำทัณฑ์บน หรือมีข้อควรร่วมกันเกี่ยวกับวิธีการและระยะเวลาในการจัดการให้เด็กทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์ และอาจวางข้อกำหนดให้ผู้ปกครองต้องปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อตามมาตรา 44 วรรคสอง หรือวางข้อกำหนดอื่นใดเพื่อแก้ไข หรือป้องกันมิได้เด็กกระทำความผิดขึ้นอีกก็ได้

หากปรากฏว่าผู้ปกครองของเด็กฝ่าฝืนบทบัญญัติในวรรคหนึ่ง ให้นำบทบัญญัติมาตรา 39 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

การว่ากล่าวตักเตือน ทำทัณฑ์บน และจัดให้เด็กทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์ตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 46 ในกรณีที่ปลัดกระทรวงหรือผู้ว่าราชการจังหวัดส่งให้เด็กเข้ารับการคุ้มครองสวัสดิภาพ หรือในกรณีพนักงานเจ้าหน้าที่ออกข้อกำหนดให้เด็กทำงานบริการสังคมหรือทำงานสาธารณประโยชน์ตามมาตรา 45 หากผู้ปกครองไม่เห็นด้วยให้มีสิทธินำคดีไปสู่ศาลตามมาตรา 5 ภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับตั้งแต่วันรับทราบคำสั่ง

มาตรา 47 วิธีการดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก นอกจากที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

ในด้านการศึกษามีการนำแนวคิดเรื่องสิทธิเด็กเข้าไปในสถานศึกษา เพื่อให้การปฏิบัติต่อเด็กอย่างถูกต้อง ซึ่งเด็กและเยาวชนจะมีพัฒนาการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในสังคม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (หน้า 21) กล่าวถึง การจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ว่า “มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษามีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน

และสังคม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

**หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 สาระและมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (หน้า 2) ประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ดังนี้**

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

โดยมีรายละเอียดของการจัดทำกรอบแนวความคิดการจัดทำสาระการเรียนรู้
แกนกลางในสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ดังนี้ (การจัดสาระการเรียนรู้
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม)

การจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต
ในสังคมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจเป็นอันดับแรก
คือมาตรฐานการเรียนรู้สาระ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม
ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐาน 2 ข้อ คือ

มาตรฐาน ส 2.1 ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย ประเพณี
และวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา
และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

มาตรฐานทั้งสองข้อนี้มีจุดเน้นต่างกัน คือมาตรฐาน ส 2.1 เน้นให้ผู้เรียน
ได้ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี ตามกฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรมไทย

ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข ส่วนมาตรฐาน ส 2.2 เน้นผู้เรียน
ให้เข้าใจระบบการเมือง การปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้

ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

จากมาตรฐานทั้ง 2 ข้อ ในสาระการเรียนรู้ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนิน
ชีวิตในสังคม จึงกำหนดขอบข่ายการเรียนรู้ที่มีแนวความคิดครอบคลุมเกี่ยวข้องกับศาสตร์
ต่างๆ หลายศาสตร์ คือสังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ โดยศึกษาระบบ
ความสัมพันธ์ของมนุษย์ ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม มีวัฒนธรรม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

เป็นกลุ่มศึกษา สถาบันทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม มุ่งให้เกิดความเข้าใจต่อระบบการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะบทบาทและหน้าที่ในฐานะพลเมืองของประเทศ ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ศึกษาการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินของไทยและหลักกฎหมายที่สำคัญ องค์ประกอบของกระบวนการยุติธรรม ด้วยความคิดรวบยอดเหล่านี้ ทำให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ จึงต้องรู้จักตนเอง แสวงหาความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ชุมชน สังคม ที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงและแตกต่างกัน มีการขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมในฐานะเป็นสมาชิกที่อยู่ร่วมกันอันมีบรรทัดฐานทางสังคม มีระบบค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีทางสังคม สถาบันต่างๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคม รวมทั้งสามารถวิเคราะห์สภาพสังคม วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ระหว่างสังคมไทยกับสังคมอื่นในโลก เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ทั้งยังต้องเรียนรู้และแสวงหาประสบการณ์ ทางด้านระบบการเมือง การปกครองของประเทศต่างๆ ในโลก โดยเฉพาะระบบการเมืองการปกครองของประเทศไทยภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งต้องเรียนรู้และเข้าใจรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ระบบการปกครองท้องถิ่น และกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องในชีวิตของคนไทยเพื่อจะได้ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีทางประชาธิปไตยและมีส่วนร่วมต่อสังคมอย่างมีเหตุมีผล มีความสามารถที่จะฉลาดเลือกประเมิน คิดพิจารณาผลที่เกิดจากการเลือกและตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ

หัวข้อสำคัญที่เป็นกรอบความคิด ในการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนในสาระหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ดังนี้

1. พลเมืองดี
2. กฎ ระเบียบ กฎหมาย
3. ประเพณีวัฒนธรรม
4. การอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข
5. การเมืองการปกครอง

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิเด็ก สรุปได้ว่าทุกส่วนของสังคมไม่ว่าจะเป็นบิดา มารดา มีหน้าที่และความรับผิดชอบเท่าเทียมกันในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็ก ตลอดจนผู้ใหญ่ทุกคน สถาบันทางสังคมและรัฐบาลต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้เป็นคนเก่งมีความสุขเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศชาติต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กิงดาว พุทธพันธ์ (2542) ได้เสนอบทความเรื่อง “สิทธิเด็กในวันนี้กับความคิดของครูคนหนึ่ง” โดยกล่าวว่าเมื่อเอ่ยถึงคำว่าอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ครูบางท่านก็อาจจะรู้เรื่องดี บางท่านอาจจะพอได้ขึ้นมาบ้าง และครูบางท่านอาจจะไม่สนใจอะไรเลย แต่เรื่องนี้เป็นสิ่งที่ครูอย่างเราท่านจะปฏิเสธไม่ได้เพราะงานครูเป็นงานที่ต้องทำกับเด็กโดยตรง ครูจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กทุกคนได้รับสิทธิที่พึงมีพึงได้อย่างสมบูรณ์ เพื่อให้เด็กมีความสุขและมีการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพของเขา ในยุคนี้สิทธิเด็ก สมัชชาเด็กกำลังเฟื่องฟูจนพูดกันติดปากทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ไม่ทราบว่าจะเข้าใจกันดีขนาดไหน พอไปสอบถามเด็กนักเรียนว่าเคยได้ยินคำว่าอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กไหม เด็กบอกว่าไม่เคยได้ยินตรงจุดนี้น่ากลัวเพราะยังไม่รู้ว่าตัวเองมีสิทธิอะไรบ้างแล้วจะเรียกร้องสิทธิได้อย่างไร ที่สำคัญครูก็ไม่รู้ว่าตัวเองได้ละเมิดสิทธิของเด็กเพราะครูเห็นเป็นเรื่องธรรมดาและปฏิบัติจนเป็นปกตินิสัย เช่น เด็กเข้าคิวซื้ออาหารกลางวัน พอครูมาถึงก็เดินเข้าไปซื้อเลยไม่ได้เข้าคิวต่อเด็ก หรือรับประทานอาหารแล้วใช้เด็กช่วยล้างจาน เป็นต้น ในส่วนตัวเด็กการทำให้เด็กคิดว่าตัวเองมีสิทธิแต่ไม่รู้ว่าสิทธิอะไรบ้าง ก่อนข้างอันตราย ความจริงคำว่าสิทธิเด็กน่าจะมาควบคู่กับคำว่าหน้าที่เด็กเพราะเด็กต้องรู้หน้าที่ของตนด้วยพร้อมๆ กับรู้สิทธิของตน ในส่วนตัวของผู้เขียนพลังเด็กเป็นพลังที่บริสุทธิ์ ควรส่งเสริมให้เขาได้รู้จักรวมตัวกันให้เกิดพลังที่จะแสดงความคิดเห็น และการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ในการพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนหรือสังคมโลก และสิ่งนี้จะเป็นการวางพื้นฐานทางด้านความคิด

แครอล เบลลา (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 17 ธันวาคม 2542, หน้า 2) อำนวยการบริหารขององค์การยูนิเซฟ กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “โลกนี้...ยังไม่ได้ทำเพื่อเด็ก” ว่าทั้งๆ ที่มีคำสัญญามากมายที่ให้ไว้กับเด็กและเยาวชนในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา และโลกกำลังก้าวเข้าสู่ศตวรรษใหม่ แต่การที่ผู้นำทั่วโลกยังขาดความมุ่งมั่นที่จะทำตามสัญญาที่ให้ไว้กับเด็ก ย่อมหมายความว่าเด็กทั้งหลายยังคงตกเป็นเหยื่อของการถูกละเมิด ถูกทำร้าย และถูกเอารัดเอาเปรียบจากการถูกละเมิดสิทธิต่อไป จากการรายงานประจำปี 2000 ยูนิเซฟว่าในประเทศกำลังพัฒนา โรคเอดส์ ความขัดแย้งทางสงครามและความยากจนขึ้นแค้นเป็นผลด้านลบที่เกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ผ่านมาและส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิต การพัฒนา และการปกป้องและการคุ้มครองเด็กนับล้านทั่วโลก เด็กๆ ที่โชคร้ายที่จะสามารถหลบหนีจากความยากจนที่เลวร้าย ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม การแพร่เชื้อเอชไอวี เอดส์ แต่เขายังคงไม่หลบพ้นการถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของตน เนื่องจากการขาดการลงทุนที่เพียงพอในการให้บริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน บริการทางสังคมและการศึกษา

มยุรี ภัคธรงค์ (2537) ได้เสนอบทความเรื่อง “สิทธิเด็กได้รับการปฏิบัติแล้วจริงหรือ” โดยกล่าวว่าแม้มีกฎหมายแต่กฎหมายก็ไม่ใช่จะแก้ปัญหาได้ทั้งหมด กฎหมายเป็นเพียงการปราบไม่ให้คนทำผิดเพราะกฎหมายไม่ได้ไปถึงรากของปัญหา ดังนั้นการแก้ไขปัญหานั้นต้องอาศัยองค์ประกอบอย่างอื่นอีกโดยเฉพาะการศึกษาที่มีส่วนสำคัญอย่างแท้จริง ดังนั้นครูจึงเป็นผู้ที่แก้ไขปัญหาคือได้ ความรู้จะไม่ทำให้เด็กถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ที่ไม่เห็นอกว่าด้วยวัยวุฒิและคุณวุฒิ นอกจากนี้แม้มีกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงานเด็กแต่ก็ไม่สามารถปฏิบัติได้ 100 เปอร์เซ็นต์ ต้องปฏิบัติอย่างอะลุ่มอล่วย ไม่ใช่เคร่งครัดระเบียบ เช่น นายจ้างใช้แรงงานเด็กมากมาย แต่หากให้เด็กออก เด็กก็ไม่มาทำงานหรือพ้อตาบอด แม่หนีไป มีน้องสองคน เด็กจึงต้องทำงานเลี้ยงครอบครัว ฉะนั้นถ้ายึดตามกฎหมายเด็กก็ต้องออกงาน แต่เมื่อมีการอะลุ่มอล่วย นายจ้างก็สามารถใช้เด็กทำงานได้ เมื่อผู้ปฏิบัติตามกฎหมายเกิดความเห็นอกเห็นใจเด็กยากจน สังคมไทยก็เลยพบว่ามีนายจ้างใช้แรงงานเด็กอย่างไม่ถูกต้อง

มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก (หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 21 มีนาคม 2545, หน้า 2) ได้เสนอบทความ เรื่อง “มรดกความรุนแรงต่อเด็ก” ไว้ว่า ปัจจุบัน “ความรุนแรง” เป็นสิ่งที่ทุกคนสัมผัสได้ในทุกห้วงแห่งของสังคมและก่อให้เกิดความกลัว ความอึดอัด และบรรยากาศของความร้าวรานในสังคมทุกระดับชั้น สมาชิกของสังคมไม่ว่าจะเป็นใครล้วนแต่ต้องเผชิญกับสภาพความรุนแรงแทบทั้งสิ้น จะมีก็แต่ผู้ที่แข็งแกร่งกว่าเท่านั้นที่อยู่รอดได้ในสถานะเช่นนี้ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชุมชนและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมส่วนที่สำคัญที่สุดและมีผลกระทบกับเด็กมากที่สุดคือความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว ทั้งกรณีครอบครัวเป็นผู้กระทำเด็กเองและครอบครัวเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดความรุนแรงต่อเด็ก ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 4 กลุ่มด้วยกัน คือการทำร้ายร่างกาย การทำร้ายทางด้านอารมณ์ จิตใจ การล่วงเกินทางเพศ และการละเลยทอดทิ้งเด็ก โดยสาเหตุมักเกิดจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองของเด็กเหล่านี้มีชีวิตวัยเด็กที่ไม่ได้รับการดูแล ไม่ได้เรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหาและไม่ได้เรียนรู้วิธีการในการเลี้ยงลูกที่ดีและเหมาะสม หากไม่มีการเข้าไปแทรกแซงหรือช่วยเหลือปัญหาก็จะต่อเนื่องสืบทอดกันไปกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ใช้ความรุนแรงในที่สุด แนวโน้มความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กในสังคมไทยอยู่ในจุดอันตรายที่สุด เมื่อความรุนแรงในครอบครัวยังไม่มกลไกใดๆ ที่จะเข้าไปยับยั้งแทรกแซง อัตราการเติบโตของประชากรในกลุ่มที่เป็นปัญหามีจำนวนสูงกว่าประชากรที่ไม่เป็นปัญหาปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำ การเติบโตของธุรกิจการค้าประเวณีหรือธุรกิจการค้ายาบ้า ทำให้มองไม่เห็นหนทางสว่างสดใสสำหรับเด็กแม่แต่น้อย ทางเดียวที่พอจะยับยั้งหรือชะลอ

ความรุนแรงได้ในขณะนี้คือการร่วมมือกันในทุกระดับของสังคม ทั้งในระดับโครงสร้างระดับแนวคิด และระดับการปฏิบัติการที่จะต้องร่วมระดมสรรพกำลังและทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมดในการป้องกันและแก้ไขปัญหานับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน และสังคม มิเช่นนั้นแล้วมรดกทางวัฒนธรรมที่ชื่อว่า “ความรุนแรง” ก็จะทำร้ายเด็กและอยู่กับสังคมไทยตลอดไป

วิทยากร เชียงกูล (หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2545, หน้า 6) กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “ปัญหาสิทธิเด็กและเยาวชน” ว่าเด็กและเยาวชนเป็นคนกลุ่มใหญ่ประมาณ 28 ล้านคนหรือร้อยละ 44 ของประชากร แต่เป็นกลุ่มคนที่มีปัญหาซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากคนอื่นทำ ทั้งในเชิงจำนวนและความรุนแรงโดยที่เด็กและเยาวชนต้องเผชิญปัญหาเพิ่มขึ้น เพราะนโยบายพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจส่วนรวมที่ก่อให้เกิดปัญหา 2 เรื่องใหญ่ คือ

1. สร้างความเหลื่อมล้ำต่ำสูง การกระจายทรัพยากร รายได้ โอกาสทางการศึกษาที่ไม่เป็นธรรมมากขึ้น
2. สร้างค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นการหากำไรสูงสุด การบริโภคสูงสุดของเอกชนนำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบและการละเลย เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อ่อนแอมีอำนาจต่อรองน้อยที่สุดเพิ่มขึ้นมา

ปัญหาเด็กและเยาวชนไม่เพียงแต่สัมพันธ์กับเรื่องความยากจนและขาดการศึกษาเท่านั้น ลูกหลานคนรวย คนชั้นกลางก็มีปัญหาจิตเวชผิดปกติและพฤติกรรมการมีปัญห สุขภาพจิต ค่านิยมเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้นเช่นกัน ปัญหาของเด็กและเยาวชนที่สำคัญ ได้แก่

1. ปัญหาสุขภาพกายสุขภาพจิต เด็กยากจนมีปัญหาสุขภาพกาย เนื่องจากขาดสารอาหารหรือภาวะบกพร่องทางโภชนาการ (เด็กอายุ 0-4 ปี) ขณะที่เด็กรวยหรือฐานะปานกลางมีปัญหาโรคอ้วนมากเพราะไม่รู้จักออกกำลังกายและกินอาหารไม่เหมาะสม เด็กมีปัญหาสุขภาพจิต เช่น เครียด พัฒนาการทางอารมณ์ที่มีปัญหาเนื่องจากขาดความรักความอบอุ่นและการดูแลที่สร้างสรรค์ ครอบครัวแตกแยก ถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เลวร้าย

2. ปัญหาการถูกทอดทิ้งและการทารุณกรรม เด็กแบบเบาะถูกทอดทิ้งปีละ 5-6 พันคน เด็กเสียชีวิตและบาดเจ็บเพราะอุบัติเหตุปีละหลายหมื่นคน เด็กกำพร้าพ่อแม่ที่ตายจากเอดส์ มีราว 8,000 คน เด็กถูกทำร้ายทุบตี ทำอนาจารข่มขืน ฯลฯ เพิ่มขึ้น

3. ปัญหาเด็กและเยาวชนไม่ได้เรียนหนังสือและเป็นแรงงานที่ถูกเอาเปรียบ ส่วนหนึ่งต้องขายบริการทางเพศ เด็กและเยาวชนวัย 13 – 24 ปี ที่ไม่ได้เรียนหนังสือ มี 7.12 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 51.9 ของประชากรวัยเดียวกัน (ปี 2542) แรงงานเด็กอายุไม่เกิน 18 ปี ประมาณกว่าราว 1 ล้านคน โสเภณีเด็กมีราว 3-6 หมื่นคน

4. ปัญหายาเสพติด การพนันและมั่วสุมทางเพศ

5. ปัญหาเด็กเร่ร่อน เด็กเกร ก่อคดีอาชญากรรมและเด็กในภาวะยากลำบาก ประเภทอื่นๆ

สาเหตุของปัญหาเป็นผลมาจากแนวนโยบายการพัฒนาแบบทุนนิยมผูกขาดที่เน้นการแข่งขันกันหาทำไรสูงสุดของเอกชน แบบเอาัดเอาเปรียบกัน ทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างสนใจการเติบโตของวัตถุ ไม่ได้สนใจการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนอย่างจริงจัง นโยบายและการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาและการพัฒนาเด็กและเยาวชน ยังแก้ปัญหาแบบแยกเป็นส่วนๆ ต่างคนต่างทำหน้าที่ แก้ปัญหาเฉพาะหน้า ตามงบประมาณกำลังคน สถิติปัญหาที่มี เป็นการตามแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ไม่ได้ระดมกำลังคนเพื่อวิเคราะห์สาเหตุทางโครงสร้างปัญหาอย่างเชื่อมโยงเป็นองค์รวมและมีเป้าหมายชัดเจนที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาเด็กและเยาวชนที่สาเหตุที่เป็นรากเหง้าของปัญหาอย่างถึงรากถึงโคน ปัจจุบันแม้จะมีแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 8-9 แต่ก็เป็นแผนที่เขียนกว้างๆ ลอยๆ มากกว่าจะมีเป้าหมายและยุทธศาสตร์วิธีในการแก้ปัญหาอย่างชัดเจนและมุ่งให้เกิดผลอย่างจริงจังการที่จะแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนได้จะต้องดำเนินดังนี้

1. การวิจัยวิเคราะห์ควรเน้นสภาพสาเหตุและทางแก้ไขปัญหาสำคัญๆ เช่น สิทธิและโอกาสของเด็กและเยาวชนในการได้รับการดูแลจากครอบครัวและรัฐ การใช้แรงงานและการเอาเปรียบเด็กและเยาวชนด้านต่างๆ ปัญหาทางสังคมสำหรับเด็กและเยาวชนควรพิจารณาในแง่ที่เชื่อมโยงและเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศไทย และของโลกด้วย

2. รัฐบาลและผู้ใหญ่ควรหันมาให้ความสำคัญของปัญหาเด็กและเยาวชน เข้าใจสาเหตุสภาพของปัญหาอย่างแท้จริง ควรเน้นการบริการเด็กให้เป็นธรรมชาติมากขึ้นและให้เด็กได้ประโยชน์อย่างแท้จริง

3. ควรมีการระดมสมองกันทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ เพื่อหายุทธศาสตร์ที่จะแก้ไขและพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ได้ผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาว อย่างเชื่อมโยงกับปัญหายุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศทั้งหมดที่เน้นพัฒนาคนมากกว่า การเพิ่มของสินค้าและการบริการ

นฤมล รัตนทาตุล (2543) ได้เสนอบทความเรื่อง “สิทธิเด็กที่ไม่ควรมองข้าม” โดยกล่าวว่าในช่วงชีวิตของคนเราที่จะเติบโตมาเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ต้องผ่านร้อน ผ่านหนาว ผ่านวัยแห่งจินตนาการมากมาย และช่วงวัยที่สำคัญที่สุดที่จะต้องได้รับการเรียนรู้ ดูเลอบรมเป็นพิเศษให้เติบโตเป็นมนุษยชาติที่มีคุณค่าก็คือ “วัยเด็ก” ฉะนั้นเพื่อเป็นการคุ้มครอง ปกป้องเด็กให้ได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง ทุกฝ่ายไม่ควรมองข้าม และจากข้อกำหนดที่อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กที่กำหนดไว้ให้กับเด็กทั่วโลกนั้นจะได้รับผลสำเร็จและเป็นไปตามข้อกำหนดได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและที่มีอำนาจพอที่จะช่วยเด็กได้ ต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังเพื่อให้เด็กจะได้รับการดูแลคุ้มครอง สิทธิที่ควรได้รับคือสิทธิเด็กในการได้รับการพัฒนาศักยภาพและความสามารถ สิทธิเด็กในการได้รับการเลี้ยงดู ดูแล และการพัฒนาสุขภาพกายและสุขภาพจิต สิทธิเด็ก ในการนันทนาการ และสิทธิเด็กในการมีส่วนร่วมและการแสดงความคิดเห็น ในสังคมไทยเด็กถูกมองว่าเป็นผู้ที่ขาดประสบการณ์ ความคิดยังเด็กไป มีบิดา มารดา เป็นเจ้าของ ไม่สามารถคิดเองได้และวางใจไม่ได้ ไม่เปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็นเลยและยังใช้อำนาจแสวงหาความคิดฝ่ายเดียว ซึ่งจะส่งผลร้ายให้กับเด็ก ในอนาคตจะทำให้เด็กไม่คุ้นกับการต้องคิดด้วยตนเอง จนติดไปสู่วัยผู้ใหญ่ที่ไม่สามารถมีความคิดริเริ่มได้ โดยเฉพาะเด็กที่จำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษไม่ว่าจะเป็น เด็กถูกทำร้าย เด็กกระทำความผิด เด็กเร่ร่อน เด็กพิการ แรงงานเด็ก เด็กที่อยู่ในสถานบริการทางเพศ เด็กกำพร้าที่ไม่มีผู้ดูแล เด็กติดเอดส์ เด็กไร้สัญชาติ เด็กในสถานสงเคราะห์ เด็กในสถานพินิจ และในเรือนจำ ฯลฯ ซึ่งเด็กเหล่านี้ถือได้ว่าถูกระทำการละเมิดสิทธิ และถูกคุกคามหาผลประโยชน์ หรือขาดโอกาสที่จะได้รับการดูแลเหมือนเด็กทั่วไป ฉะนั้นทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามาช่วยเหลือเด็กกลุ่มนี้อย่างจริงจัง ฉะนั้นหากว่าการคุ้มครอง สิทธิเด็กไม่ได้รับการยึดถือและนำมาปฏิบัติแล้ว ข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ที่เราได้เห็นให้แก่เด็ก เพื่อที่เขาจะได้โตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่มีความคิดเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

วันชัย บุญประชา (2536) กล่าวว่าไว้ในบทความเรื่อง “สิทธิเด็กวันนี้ยังเหมือนเดิม” ว่าไม่ว่าจะก่อนหรือหลังการรับรองอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของประเทศไทย เด็กไทยจำนวนมากยังคงถูกละเมิดสิทธิรุนแรงเหมือนเดิมเพราะรัฐยังไม่มีกฎอะไรที่เหมาะสมออกมาเลย

จึงทำให้เด็กยังคงถูกละเมิดสิทธิรุนแรงเหมือนเดิมหรือหนักขึ้น โดยเฉพาะความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวและปัญหาแรงงานเด็กหรือโสเภณีเด็ก ฉะนั้นรัฐจะต้องสร้างกลไกที่เหมาะสมในการคุ้มครองเด็กที่ทำให้เด็กและครอบครัวสามารถอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

สฎีพิเศษ หน้า 1 (2549) ได้เสนอบทความเรื่อง “ปัญหาใหญ่สังคมไทย การกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรี” จากรายงานสถิติข้อมูลการให้บริการของศูนย์ที่พึ่งได้ในโรงพยาบาล 109 แห่ง ซึ่งให้ความช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จนถึงปัจจุบัน พบว่าสถานการณ์ความรุนแรงมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น มีผู้มารับบริการ จำนวน 11,542 ราย เป็นเด็กผู้ชาย 792 คน คิดเป็นร้อยละ 13.46 เด็กผู้หญิง 5,094 คน คิดเป็นร้อยละ 86.54 ในช่วงอายุที่พบมากที่สุดระหว่าง 11 – 18 ปี มีถึง 4,762 คน คิดเป็นร้อยละ 80.90 รองลงมาเป็นช่วงอายุ 6 – 10 ปี มี 668 ราย คิดเป็นร้อยละ 11.35 และช่วงอายุระหว่างแรกเกิด – 5 ปี มี 456 คน คิดเป็นร้อยละ 7.75 และสตรี 5,656 คน คิดเป็นร้อยละ 49.01

กองคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก (2540) ได้เสนอบทความเรื่อง “การพิทักษ์คุ้มครองสวัสดิภาพเด็กในประเทศไทย” โดยแบ่งเด็กที่พึ่งได้รับการพิทักษ์สิทธิเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1. เด็กไร้สิทธิหรือขาดสิทธิ อาทิเช่น เด็กในครรภ์ของมารดาที่ตั้งครรภ์โดยไม่พึงประสงค์และพร้อมที่จะทำแท้ง เด็กถูกทอดทิ้ง ไร้ที่พึ่ง กำพร้า เด็กถูกปล่อยปละละเลย หรือได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสมรวมทั้งเด็กขาดสัญชาติ
2. เด็กแสวงหาสิทธิ เป็นเด็กที่เสียโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนา ขาดการปกป้องคุ้มครองและถูกเอารัดเอาเปรียบ เด็กจึงออกแสวงหาโอกาสเรียนรู้ชีวิตในสังคม โดยการเป็นเด็กเร่ร่อนหรือเด็กที่หลบหนีออกมาจากครอบครัว

3. เด็กถูกละเมิดสิทธิ ได้แก่ เด็กถูกทำร้ายทารุณทั้งทางกาย จิตใจ และเพศรวมทั้งเด็กที่ถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ เช่น เด็กถูกซื้อขาย ถูกใช้แรงงาน ถูกเป็นเครื่องมือขอตาน ถูกบังคับค้าบริการทางเพศ ถูกชักจูงให้ขายยาเสพติด

การพิทักษ์คุ้มครองสิทธิเด็กจึงไม่ได้หมายถึงการปกป้องช่วยเหลือในยามที่เด็กตกอยู่ในภาวะวิกฤตเท่านั้น หากรวมไปถึงการดูแลสวัสดิภาพของเด็กในครอบครัวด้วย เด็กควรได้รับหลักประกันตั้งแต่แรกเกิดว่าจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมจากบิดามารดาและญาติ โดยมีการเอาใจใส่ต่อการพัฒนาของเด็ก สุขภาพพลานามัยทั้งกายและจิตใจ การศึกษา ตลอดจนระมัดระวังไม่ให้เกิดภัยอันตรายแก่เด็กไม่ว่าจะเป็นอุบัติเหตุหรือภัยที่เกิดจากมนุษย์เพื่อให้เด็กเจริญวัยขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพอันเกิดจากกระบวนการพิทักษ์คุ้มครองสิทธิซึ่งมีประสิทธิภาพที่สำคัญ การคุ้มครองสิทธิเด็กต้องไม่เพียงอาศัย

มาตรการและกลไกอันศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายเท่านั้นหากพึงคำนึงถึงการเอื้ออำนวยทางจารีตประเพณีที่จะทำให้ความสำคัญแก่เด็กเป็นพิเศษ มีการสร้างจิตสำนึกที่ดีในการพิทักษ์คุ้มครองสิทธิเด็ก สำหรับเป็นพื้นฐานในการพัฒนาความสามารถในการคุ้มครองเด็กของสังคมไทย

สรรพสิทธิ์ คุ้มประพันธ์ และสุจิตรา แก้วสินวล (2547) ได้เสนอบทความเรื่อง “ความรุนแรงต่อเด็กและเยาวชน : ภาพสะท้อนความรุนแรงของสังคมไทย” ไว้ว่า ความรุนแรงต่อเด็กและเยาวชนในปัจจุบันถือเป็นปัญหาที่สำคัญและสร้างให้เกิดความรุนแรงต่อสังคมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แบ่งเป็น 2 รูปแบบใหญ่ คือความรุนแรงที่ผู้ใหญ่กระทำต่อเด็ก ซึ่งเกิดในครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคม และประการต่อมาคือการใช้ความรุนแรงระหว่างเด็กด้วยกันเอง และกล่าวถึงความรุนแรง คือ

ครอบครัว จุดเริ่มต้นความรุนแรงสำหรับรูปแบบการรุนแรงที่มากที่สุดในปัจจุบัน คือการใช้กำลัง การใช้อาวุธทำร้ายหรือฆ่าโดยผู้กระทำเป็นคนใกล้ชิด รองลงมาคือการทำร้ายจิตใจด้วยการประชดประชัน การประณาม ประจาน การไม่รับฟังความคิดเห็น การถูกล่วงเกินทางเพศ และการละเลยทอดทิ้งเด็ก

โรงเรียน สถาบันการศึกษา สถานที่บ่มเพาะความรุนแรง ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในโรงเรียนมีอยู่ 3 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

1. ความรุนแรงในรูปแบบที่ครูจัดความสัมพันธ์กับเด็กในลักษณะของการปกครอง และอยู่ภายใต้การปกครองมากกว่าจะเป็นผู้นำทางด้านการศึกษาที่กระตุ้นหรือพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็ก ลงโทษโดยการเขียนตี รองลงมาใช้วาจาคำพูด การประจาน การหักคะแนน

2. การใช้ความรุนแรงโดยระบบในโรงเรียน มีอยู่สองประเภท คือการแบ่งแยก เช่น เรื่องของชาติพันธุ์ อาชีพ ชนเผ่า การพูดภาษาไทยไม่ชัด มองเป็นกลุ่มชนชั้นสอง และการแสวงประโยชน์จากเด็ก

3. การใช้ความรุนแรงระหว่างเด็กด้วยกันเอง มี 2 รูปแบบ คือเด็กคนหนึ่งใช้ความรุนแรงต่อเด็กคนอื่นในโรงเรียนเดียวกัน และเด็กรวมกลุ่มกันใช้ความรุนแรงระหว่างโรงเรียน

ชุมชนและสังคมเกิดความรุนแรงหากขาดความเอื้ออาทร โดยระบบสังคมไทยไม่ได้คำนึงว่าเด็กอ่อนแอเกินกว่าจะปกป้องตนเองจากภัยอันตราย ไม่มีการจัดระเบียบป้องกันภัยอันตรายให้แก่เด็กซึ่งทำให้เด็กบาดเจ็บ พิการ ล้มตาย และการแสวงหาประโยชน์จากเด็ก เช่น จัดหาเด็กเป็นนางแบบ ประกวดนางงามวัยรุ่น และการขายสินค้าที่ใช้จุดขายกระตุ้นความต้องการใช้สินค้าของเด็กโดยไม่คำนึงว่าสินค้าเหล่านี้จะมีผลต่อพัฒนาการทางลบของเด็ก

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติและศูนย์สิทธิเด็ก เอเชียเน็ท (2540) ได้สรุปผลการดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (ฉบับที่ 1) เสนอต่อ คณะกรรมการสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ พบว่านโยบายและกฎหมายต่างๆ ของประเทศไทย ส่วนใหญ่ได้เอื้ออำนวยต่อการดำเนินการและการปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กตามอนุสัญญา ว่าด้วยสิทธิเด็กอยู่แล้ว แต่ยังไม่ทั่วถึงโดยเฉพาะเด็กในชนบทห่างไกล นอกจากนี้ยังขาด การบังคับการใช้กฎหมายและขาดการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนา ติดตามการดำเนินงานด้านสิทธิเด็กอย่างเป็นระบบ ทำให้การปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็กยังไม่มี ประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังนั้นจึงควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้สอดคล้องกับอนุสัญญา ว่าด้วยสิทธิเด็กรวมทั้งส่งเสริมนโยบายการมีส่วนร่วมในการปกป้องคุ้มครองสิทธิเด็ก ขององค์กรเอกชน และเยาวชน

ไพโรจน์ พลเพชร และคณะ (2547) ได้ทำการวิจัยการติดตามและประเมินผลบังคับ ใช้รัฐธรรมนูญเรื่องสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้กล่าวถึงสิทธิเด็ก เยาวชน ครอบครัวดังนี้

1. หลักการตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 53 เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัวมีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม

เด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแล มีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมจากรัฐ ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ

1.1 บัญญัติไว้ในหมวดสิทธิ และเสรีภาพของชนชาวไทยหรือนโยบายพื้นฐาน แห่งรัฐ ในหมวดที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพหรือแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐเพราะว่าสังคมไทย พัฒนามากแล้ว รัฐควรให้ความคุ้มครองเด็ก ให้เด็กมีสิทธิที่จะมีที่อยู่อาศัย อาหาร ได้รับการดูแลโดยอาจส่งเด็กให้กรมประชาสงเคราะห์ จัดเลี้ยงดู หรือสร้างแรงจูงใจด้วยการที่ ใครเลี้ยงดูเด็กก็จะได้รับการลดหย่อนภาษีจำนวนหนึ่ง และถ้าหากมีใครฟ้องร้องรัฐขึ้นมา ว่าเด็กไม่มีที่อยู่อาศัยแล้วรัฐยังไม่ปฏิบัติตามกฎหมายที่บัญญัติไว้ก็จะเป็นการกระตุ้นเตือน ให้ปฏิบัติมากขึ้น ฝ่ายที่สองเห็นว่าสังคมไทยต้องมีความพร้อม ถ้าไม่พร้อมปัญหาก็จะเกิดขึ้น เราเปลี่ยนแนวคิดรัฐไทยซึ่งกลายมาเป็นรัฐสวัสดิการอาจต้องใช้งบประมาณมาก ไม่ว่าจะเป็น เรื่องสิทธิที่จะได้รับอาหารฟรี สิทธิได้รับเสื้อผ้าฟรี สิทธิเด็กควรมีแต่จะอยู่ในหมวดสิทธิ หรือแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐคล้ายๆ กับอารัมภบทของประเทศสหรัฐอเมริกา เพียงแต่ว่า เข้าใจสิทธิเด็กสิทธิของกลุ่มอื่น คนด้อยโอกาสอีกมากก็ควรจะได้รับเช่นกัน

1.2 ความคุ้มครองจากรัฐ จากการใช้ความรุนแรง และการปฏิบัติ

อันไม่เป็นธรรม ฝ่ายแรกเห็นว่าสิทธิที่จะไม่ถูกทารุณจากพ่อแม่หรือจากเอกชน โดยทั่วไป ไม่เขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ ถ้าหากเขียนว่าเด็กย่อมมีสิทธิที่จะไม่ได้รับการทารุณกรรมก็คือรัฐ ต้องไม่ทารุณเด็กเท่านั้น แต่ก็เสนอว่าเอกชนกับเอกชนก็ต้องไม่ทารุณกันด้วย ไม่ควรบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่เป็นการบัญญัติในกฎหมายระดับรองลงมาคือพระราชบัญญัติ

ฝ่ายที่สองเห็นว่าเด็กอาจไม่ได้รับความเป็นธรรมจากพ่อแม่ด้วย หรือจากโรงเรียนก็ได้ (เอกชน) จึงรวมถึงว่ารัฐจะต้องออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองเด็กซึ่งอยู่ในความดูแลของเอกชน

เด็กและเยาวชนและบุคคลในครอบครัวมีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากรัฐ จากการใช้กำลัง จากการประทุษร้ายรวมถึงกายและจิตใจด้วย

1.3 สิทธิได้รับการเลี้ยงดู และการศึกษาอบรม

การเลี้ยงดูเด็กควรรวมถึงโภชนาการ อาทิ อาหารกลางวันสำหรับเด็กที่โรงเรียน มีผู้เสนอว่าให้บุคคลพิการได้รับสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและให้การศึกษาด้วย

2. สถานการณ์สิทธิเด็ก เยาวชนและบุคคลในครอบครัว

2.1 กฎหมาย ระเบียบ นโยบาย และแผนที่เกี่ยวข้อง

การคุ้มครองทางกฎหมาย ประเทศไทยยึดหลักของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา เด็กไทยถูกนำมาเป็นเหยื่อความรุนแรงถูกทารุณกรรม ทั้งทางร่างกายและจิตใจจากบุคคลใกล้ชิดในครอบครัว ได้รับการเลือกปฏิบัติ ถูกแสวงหาประโยชน์ทั้งทางเพศ ธุรกิจ ทางสื่อ การศึกษา และการทำงาน จึงมีการบัญญัติกฎหมาย หลายฉบับเพื่อป้องกัน คุ้มครองและส่งเสริมสิทธิเด็ก

นโยบายและแผน ประเทศไทยได้จัดทำแผนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ตามกรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในทุกๆ 5 ปี โดยปัจจุบันกำลัง อยู่ระหว่างการดำเนินงานตามแผนการพัฒนาร่างเด็กและเยาวชน ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540-2544 นอกจากนี้กระทรวงยุติธรรมมีแผนพิทักษ์คุ้มครองเด็ก เยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2540-2549 เป็นหลักในการปฏิบัติโดยมุ่งให้เด็กและเยาวชน ทั้งในระบบศาลเยาวชนและครอบครัว และนอกระบบศาลเยาวชนและครอบครัว 3 กลุ่ม คือ 1.) กลุ่มที่กระทำผิด 2.) กลุ่มที่อยู่ในสถานะเสี่ยงต่อการกระทำผิดและ 3.) กลุ่มที่ถูก ทารุณกรรม ถูกบังคับกดขี่แรงงานและขายบริการทางเพศให้ได้รับการพิทักษ์และคุ้มครอง อย่างทั่วถึงและเสมอภาค

2.2 การดำเนินงานของรัฐในการให้การสงเคราะห์ ส่งเสริมและคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก

ก. การให้การสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก เช่น

สถานสงเคราะห์เด็ก ครอบครัวอุปถัมภ์ โดยสรุปในทุกกรณีเด็กถูกละเมิดสิทธิร่างกาย ไม่รุนแรงจะช่วยให้การช่วยเหลือโดยการตักเตือนและให้คำแนะนำแนวปรึกษาแก่บิดามารดา หรือผู้ปกครองในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อให้เด็กสามารถอยู่ในครอบครัวได้ต่อไป กรณีเด็กถูกละเมิดสิทธิทางร่างกายรุนแรงหรือถูกละเมิดสิทธิทางเพศจะให้ความช่วยเหลือ โดยพิจารณาแยกเด็กจากครอบครัวหรือสภาพสิ่งแวดล้อมและนำส่งเข้ารับการสงเคราะห์ให้สถานแรกรับเด็ก สถานสงเคราะห์ หรือองค์กรเอกชนเพื่อความปลอดภัยแก่เด็ก พร้อมดำเนินการตรวจรักษาทางการแพทย์และบำบัดฟื้นฟูสภาพจิตใจ เพื่อให้เด็กกลับสู่สภาพเดิมและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

ข. การคุ้มครองเด็กและเยาวชน การลงโทษ หากเด็กและเยาวชนกระทำความผิดให้ถือเป็นดุลพินิจของศาลในการพิจารณาพิพากษาลงโทษ กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กและเยาวชน ในโรงเรียน พ.ศ.2543 และระเบียบว่าด้วยการลงโทษนักเรียน หรือนักศึกษา พ.ศ.2543 ที่ห้ามลงโทษนักเรียน หรือนักศึกษาด้วยวิธีรุนแรง เป็นต้น

ค. การให้การศึกษา พัฒนาคุณภาพชีวิตและการเลี้ยงดูตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 53 บัญญัติว่าเด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแล มีสิทธิได้รับการศึกษาอบรมจากรัฐ คณะอนุกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อผู้ด้อยโอกาส ในคณะกรรมการปฏิรูปการจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ ผู้ด้อยโอกาสและผู้มีความสามารถพิเศษ จึงได้จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์ในการจัดการศึกษาเพื่อผู้ด้อยโอกาส โดยมีขอบเขตมากกว่า เฉพาะเด็กที่ไม่มีผู้เลี้ยงดูหรือถูกทอดทิ้งเท่านั้น

วิรัตน์ ใจเอื้อ (2546) วิจัยเรื่องบทบาทของครูสังคมศึกษาในด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน หมู่บ้านสบขาม ตำบลขุนควร อำเภอโป่ง จังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า

1. บทบาททางด้านการเผยแพร่ความรู้ในการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่ชุมชนมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่งนั้น ครูสังคมศึกษา ผู้นำชุมชน และตัวแทนประชาชนเห็นตรงกันว่าครูสังคมศึกษาได้ปฏิบัติบทบาทในการเผยแพร่ความรู้เรื่อง วิธีการใช้สิทธิในการเลือกตั้ง โดยมีการเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนและใช้วิธีการเผยแพร่ความรู้ผ่านนักเรียนไปสู่ผู้ปกครอง ส่วนเครื่องมือที่ใช้คือหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน โดยมีอุปสรรคของการเผยแพร่ความรู้

คือการไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับจำนวนครั้งและปัจจัยในการเผยแพร่ความรู้นั้นครูสังคมศึกษาเห็นว่า 3 ครั้ง ต่อ 1 ภาคเรียน และงบประมาณคือปัจจัยสำคัญแต่ผู้นำชุมชนและตัวแทนประชาชนเห็นว่าการเผยแพร่ 1 ครั้งต่อ 1 ภาคเรียน และความพร้อมของครูสังคมศึกษา คือ ปัจจัยสำคัญ

2. บทบาททางด้านการจัดกิจกรรมรณรงค์เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยแก่ชุมชนมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่งนั้น ครูสังคมศึกษา ผู้นำชุมชน และตัวแทนประชาชนเห็นตรงกันว่าครูสังคมศึกษาได้ปฏิบัติบทบาทในการจัดกิจกรรมรณรงค์การใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งโดยกลุ่มคนที่จัดกิจกรรมให้มากที่สุดคือเยาวชน และเครื่องมือที่ใช้ช่วยในการจัดกิจกรรมคือป้ายนิเทศ สำหรับความร่วมมือในการจัดกิจกรรมนั้น ครูหมวดวิชาสังคมศึกษาให้ความร่วมมือมากที่สุด โดยปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการจัดกิจกรรม คือ ความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายในการจัดกิจกรรมรณรงค์ ส่วนอุปสรรคที่พบในการจัดกิจกรรมรณรงค์คือการไม่มีเวลาเพียงพอของฝ่ายต่างๆ ที่ร่วมกันจัดกิจกรรม สำหรับวิธีการจัดกิจกรรมรณรงค์ครูสังคมศึกษาและตัวแทนประชาชนเห็นตรงกันว่าควรใช้การจัดกิจกรรมการเดินขบวนรณรงค์ประชาสัมพันธ์ แต่ผู้นำชุมชนเห็นว่า ควรจัดกิจกรรมอบรมสัมมนา อีกทั้งจำนวนครั้งที่จัดกิจกรรมนั้น ครูสังคมศึกษาได้มีการจัดกิจกรรมรณรงค์ 2 ครั้ง ต่อ 1 ภาคเรียน แต่ผู้นำชุมชนและตัวแทนประชาชนเห็นว่าการจัดกิจกรรม 1 ครั้ง ต่อ 1 ภาคเรียน

3. บทบาททางด้านการสร้างค่านิยมในการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่ชุมชนมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง ครูสังคมศึกษา ผู้นำชุมชน และตัวแทนประชาชนเห็นตรงกันว่าผู้ที่ควรสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นคือเยาวชน โดยวิธีการที่เหมาะสมในการใช้สร้างค่านิยม คือการจัดอบรมสัมมนาทางประชาธิปไตย ส่วนเครื่องมือที่นำมาใช้เพื่อช่วยสร้างค่านิยม คือเทปวิดีโอ สำหรับระยะเวลาที่เหมาะสมในการสร้างค่านิยม คือใช้เวลาต่อเนื่องตลอดทั้งปี และปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการสร้างค่านิยม คือความร่วมมืออย่างจริงจังของทุกฝ่าย ส่วนอุปสรรคที่พบในการสร้างค่านิยม คือการขาดความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน สำหรับค่านิยมที่ควรสร้างให้เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ครูสังคมศึกษาเห็นว่าการเคารพสิทธิเสรีภาพของบุคคล แต่ผู้นำชุมชนและตัวแทนประชาชนเห็นว่าความสามัคคีในหมู่คณะเป็นค่านิยมที่ควรสร้างขึ้น ส่วนสิ่งที่ครูสังคมศึกษาได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างเพื่อสร้างค่านิยมในการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่ชุมชนนั้น ครูสังคมศึกษาเห็นว่าการปฏิบัติบทบาทเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม แต่ผู้นำชุมชนและตัวแทนประชาชนเห็นว่าครูสังคมศึกษาได้ปฏิบัติบทบาทการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเป็นแบบอย่างในการสร้างค่านิยมในการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่ชุมชน

นันทิกา ดันติสุข (2547) วิจัยเรื่องศักยภาพในการพัฒนาตนเองทางวิชาชีพของครูสังคมศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี ผลวิจัยพบว่า 1.) ครูสังคมศึกษามีการพัฒนาตนเองทางวิชาชีพโดยการเข้าร่วมหรือครูสังคมศึกษาจัดกิจกรรมด้านการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ด้านฝึกอบรมการประชุมเชิงปฏิบัติการและการสัมมนาปฏิบัติในระดับปานกลาง ส่วนการศึกษาดูงานนอกสถานที่ปฏิบัติในระดับน้อย ด้านการศึกษาต่อและด้านการวิจัยไม่ปฏิบัติ 2.) ครูสังคมศึกษาโดยรวมมีการจัดกิจกรรมโดยเน้นข้อมูลและเนื้อหาสาระในระดับปานกลาง เน้นให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์และเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในระดับมาก 3.) ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการด้านการจัดการเวลาในปฏิบัติงาน กล่าวคือมีจำนวนคาบสอนต่อสัปดาห์มาก ส่งผลการประเมินผลของการปฏิบัติงานของตน

สวัสดิ์ ชูสุข (2546) ได้ศึกษาเรื่องสิทธิและความต้องการของเด็กภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กกับแนวทางการปฏิบัติงานของสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านเชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่าเจ้าหน้าที่และเด็กชายเห็นว่าแนวทางปฏิบัติงานของสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านเชียงใหม่ มีความครอบคลุมถึงสิทธิเด็กที่พึงได้รับตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์กรสหประชาชาติอยู่ในระดับมาก ส่วนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พบว่าเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับมาก ขณะที่เด็กส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง

สำหรับความต้องการของเด็กในสถานสงเคราะห์ พบว่าเด็กจะมีความต้องการด้านการอยู่รอด ด้านการพัฒนาในระดับมาก แต่มีความต้องการปกป้องคุ้มครองและด้านการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ในส่วนของแนวทางการปฏิบัติงานของสถานสงเคราะห์ฯ เจ้าหน้าที่และเด็กในสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่เห็นว่าในสถานสงเคราะห์ฯ มีการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ดี

ในเรื่องแนวทางการปฏิบัติต่อเด็กในสถานสงเคราะห์กับความสอดคล้องด้านสิทธิเด็ก พบว่าเจ้าหน้าที่ส่วนมากเห็นว่ามีความสอดคล้องขณะที่เด็กในสถานสงเคราะห์ฯ ส่วนใหญ่ไม่มีความแน่ใจ นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่าทั้งเจ้าหน้าที่และเด็กในสถานสงเคราะห์ฯ มีความเห็นว่าการดำเนินงานของสถานสงเคราะห์ฯ มีความสอดคล้องและสามารถตอบสนองความต้องการของเด็ก

ในการดำเนินงานของสถานสงเคราะห์ฯ นั้น เรื่องที่เป็นปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับการขาดแคลนบุคลากร อุปกรณ์การเรียน เสื้อผ้า การดูแลไม่ทั่วถึง การขาดความรักความอบอุ่นของเด็ก

นนทินี เพ็ชฌัญญู (2530) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาปัญหาเด็กและเยาวชนที่เร่ร่อนจรจัด ศึกษาเฉพาะการให้บริการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ผลการศึกษาสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ บุคคลกรของรัฐส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 62.75 และภาคเอกชนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 63.69 ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างก็เห็นด้วยที่รัฐดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชนเร่ร่อน เนื่องจากรัฐมีมาตรการและกฎหมายรับรองในการป้องกัน แก้ไขปัญหาเรื่องนี้และสามารถที่จะจัดสรรกำลังคนที่มีความรู้ทางวิชาชีพและวิชาการ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนสถานที่ที่จะดำเนินการให้การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กได้ แต่รัฐควรปรับปรุงรูปแบบการทำงานโดยเน้นหลักการกระบวนการและวิธีการสังคมสงเคราะห์ฯ และมีการยืดหยุ่นในการปฏิบัติการเพิ่มประสิทธิภาพของการให้บริการและบุคลากรภาครัฐก็ยอมรับรูปแบบการดำเนินงานของภาคเอกชน ซึ่งให้การช่วยเหลือป้องกันบรรเทา แก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนเร่ร่อน โดยมีความเห็นว่าภาคเอกชนเป็นองค์กรขนาดเล็ก มีความคล่องตัวในการปฏิบัติงานมากกว่ารูปแบบการทำงานสามารถใกล้ชิดเด็กได้ตลอดเวลา เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานภาคเอกชนส่วนใหญ่เป็นโสดทำให้รับรู้เข้าใจสภาพและปัญหาของเด็กและเยาวชน

จากงานวิจัยและบทความกล่าวโดยสรุปแล้วสังคมในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สภาพปัญหาต่างๆ จึงเกิดขึ้นกับเด็กโดยที่ผู้ใหญ่ในสังคมขาดความเข้าใจและเอาใจใส่อย่างจริงจัง ทำให้เกิดปัญหากับเด็กทั้งในครอบครัว ชุมชน และสังคม อีกประการหนึ่งผู้ใหญ่ต้องเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น ต้องฝึกให้เด็กได้ฝึกคิดด้วยตนเอง นอกจากนี้ทางฝ่ายรัฐต้องมีงบประมาณและนโยบายที่ชัดเจน และต้องมีการณรงค์เผยแพร่ความรู้ให้กับประชาชนอย่างแพร่หลายต่อไป